

Mendelova univerzita v Brně

Lesnická a dřevařská fakulta

Ústav inženýrských staveb, tvorby a ochrany krajiny

**Specifika zakládání prvků ÚSES ve zvláště chráněných
velkoplošných územích ČR**

Diplomová práce

2017

Bc. Michal Gereg

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci: Specifika zakládání prvků ÚSES ve zvláště chráněných územích zpracoval samostatně a veškeré použité prameny a informace uvádím v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b Zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů a v souladu s platnou Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací. Jsem si vědom/a, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle §60 odst. 1 autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně, dne:

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval své rodině a svým přátelům za podporu. V neposlední řadě pak děkuji Ing. Janu Deutscherovi, Ph.D., zejména za pomoc při zpracování dokumentace.

Abstrakt

Bc. Michal Gereg

Specifika zakládání prvků ÚSES ve zvláště chráněných velkoplošných územích ČR

Tato diplomová práce byla zaměřena na specifika a požadavky velkoplošných chráněných území v ČR na nově zakládané skladebné prvky územního systému ekologické stability. Práce se rozděluje na praktickou část, v níž byl realizován projekt lokálního biokoridoru v oblasti Broumovska a teoretický výstup, jenž se zabývá obecným přístupem k ÚSES stability a požadavky chráněných krajinných oblastí ČR.

Klíčová slova: územní systém ekologické stability, lokální biokoridor, chráněná krajinná oblast

Abstract

Bc. Michal Gereg

The specifics of establishing of TSES in large specially protected areas in the Czech republic

This diploma thesis is focused on the specifics and requirements in large SPA in the Czech republic on newly established compositional features of Territorial System of Ecological Stability. Thesis is divided into practical part, in which the project of local biocorridor in area of Broumov was realized and theoretical output, which deals with general access to TSES nad Protected Landscape Areas og the Czech republic requirements.

Key words: Territorial System of Ecological Stability, local biocorridor, Protected Landscape Area

Obsah

1 Úvod.....	6
2 Cíl práce.....	7
3 Současný stav řešené problematiky	8
3.1 ÚSES.....	8
3.1.1 Historie	8
3.1.2 Co je ÚSES?	9
3.1.3 Cíle ÚSES.....	10
3.1.4 Evropské návaznosti	11
3.2 Legislativní rámec ÚSES	13
3.2.1 Zákon o ochraně přírody a krajiny	13
3.2.2 Prováděcí vyhlášky.....	13
3.2.3 Dotčené orgány.....	14
3.3 Implementace ÚSES	18
3.3.1 ÚSES v územním plánování.....	18
3.3.1 Pozemkové úpravy	19
3.4 Obecné metodické postupy zakládání ÚSES	21
3.5 Zakládání ÚSES ve specifických podmínkách	29
3.5.1 Zakládání ÚSES na zemědělské půdě	29
3.5.2 Zakládání vodního ÚSES	35
3.5.3 Zakládání ÚSES v lesních komplexech	37
3.6 Definice VZCHÚ	39
4 Metodika	43
5 Výsledky	45
5.1. Přepokládaná specifika ve VZCHÚ	45
5.2. Zjištěná specifika a požadavky Správ CHKO.....	47
5.3 Požadavky CHKO Broumovsko na projekt LKB Křínice	49
5.4. Zobecnění pro praxi – vyhodnocení významnosti přepokládaných specifík	50
6 Diskuze	52
7 Závěr	55
8 Summary	56
9 Seznam literatury	57
10 Přílohy.....	60

1 Úvod

Naši krajinu odpradávná tvořila pestrá mozaika nejrůznějších přírodních ekosystémů, různých rostlinných a živočišných společenstev, které se vzájemně doplňují se složkami neživé přírody. Tyto fenomény tvoří v krajině jakési pomyslné sítě – zvláště pak sítě pohoří a řek, které protkávají rozsáhlé komplexy lesů, luk, mokřadů a dalších. S příchodem člověka tuto přirozenou síť začaly doplňovat stezky, cesty, silnice, dálnice, vedení plynovodu, ropy, elektriny mezi stále se rozrůstajícími uzly sídel. Díky poněkud expanzivnímu rozmachu lidské civilizace byla však přírodní síť silně potlačena a zpretrhána. Z dříve dynamicky fungující a funkčně propletené pavučiny stabilních přírodních společenstev zbyly mnohde pouze skomírající fragmenty. V poslední době si společnost začala uvědomovat důležitost a potřebu obnovy této sítě a snaha o to vyústila v plánování a projektování Územního systému ekologické stability, který se pomocí nových či obnovy dřívějších i stávajících koridorů, migračních tras a stabilních území snaží vrátit tuto poničenou síť do funkční podoby a umožnit tak přírodním společenstvům opět správně fungovat.

Tato práce je zaměřena především zakládání ÚSES na těch nejzachovalejších a nejcennějších lokalitách – zvláště chráněných územích. Hledá možná úskalí, problémy, ale především důležitá a jedinečná specifika, která je potřeba respektovat právě v těchto oblastech.

2 Cíl práce

Cílem této práce bylo charakterizovat současný stav a přístup k zakládání prvků ÚSES v ČR, zejména pak popsat legislativní vymezení, dotčené orgány, metodické postupy, implementace do územního plánování a pozemkových úprav. Připravit rozbor specifických požadavků při zakládání ÚSES dle aktuálního stavu lokalit. Dále vypracovat projektovou dokumentaci vybraného skladebného prvku ÚSES do úrovně odpovídající dokumentaci pro územní rozhodnutí a vstoupit do jednání s dotčenými orgány. Na základě požadavků orgánů státní správy zejména Státní správy CHKO zjistit případná specifika a vyhodnotit jejich význam pro praxi.

3 Současný stav řešené problematiky

3.1 ÚSES

3.1.1 Historie

NOSKOVIČ (2012) uvádí, že v dlouhodobém vývoji lidské společnosti se jako jeden ze závažných problémů umožňující život člověka ve vyhovujícím životním prostředí v krajině, jeví rozpor mezi ekologickými a ekonomickými zájmy člověka. Tento rozpor se začal výrazněji projevovat v druhé polovině 20. století. KOSEJK a kol. (2009) popisují, že v druhé polovině 20. století byla naše krajina násilně přeměněna. Kolektivizace zemědělství zapříčinila vznik velkých lánů orné půdy a v tomto důsledku tak zanikaly různé krajinné prvky, které jsou typické pro naši historickou krajinu. Dle BUČKA a LACINY (1994) docházelo v této době k celkové gigantomanii. Krom velkých bloků orné půdy vznikala dlouhá, napřímená často i vybetonovaná či dokonce zatrubněná koryta potoků, vytvářely se ekologicky labilní smrkové a borové monokultury v lesích. Během relativně krátkého období tak došlo k narušení staletého a v pravěkých nížinách sídelních oblastí i tisíciletého vývoje venkovské krajiny. Mnohotvárná a pestrá venkovská krajina byla tak degradována na agroindustriální výrobní prostředí.

Dle KOSEJKA a kol. (2009) je východiskem tohoto rozporu vytvoření vyvážené struktury krajiny, jenž bude obsahovat plochy s diferenciovaným funkčním posláním. Přičemž krajina bude mít i určitý podíl území s přírodním prostředím vysoké úrovně. S tímto záměrem se začala vytvářet koncepce územního systému ekologické stability krajiny. Tato koncepce územního zabezpečení ekologické stability krajiny dle MÍCHALA (1994) vznikla na počátku osmdesátých let 20. století a vycházela z poznání, že je nutné zastavit technokratickou destrukci krajiny. NOVÁKOVÁ (1976) uvádí, že ve čtyřicetileté válce bylo zcela nemožné prosadit poznatek, že pro zajištění a uchování vysoké a trvalé ekologické stability krajiny je nutné od sebe izolovat ekologicky labilní části krajiny soustavou stabilních a stabilizujících ekosystémů. Dle tohoto poznatku se začala vytvářet koncepce, jejíž základem je spojení důsledné ochrany vybraných ekologicky významných částí krajiny s návrhy na jejich doplnění do jednotného systému, jenž bude stabilizovat přírodní procesy na ostatním území (MÍCHAL, 1994). V jednotlivých typech krajiny (hlavně v kulturní krajině), se tak

začaly vytvářet různé velké vzájemně propojené prostorové celky, segmenty krajiny, jež vytvářející souvislou síť ekologicky stabilních územních celků – tzv. územní systém ekologické stability (ÚSES) (NOSKOVIČ a kol. 2012).

3.1.2 Co je ÚSES?

Dle KOSEJKA a kol. (2009) je ÚSES nepostradatelný nástroj ochrany krajiny, jež slouží k udržení a posílení její ekologické stability a tím i jejího trvale udržitelného využívání. Jedná se o vzájemně propojenou soustavu menších i větších ploch s převahou přírodních a přírodě blízkých biotopů. MÍCHAL (1994) uvádí, že ÚSES je soustava ekologicky stabilnějších částí krajiny, účelně rozmístěných podle prostorových a funkčních kritérií. Označení termínem „územní“ má říci že ÚSES se sice vytváří pro celé území, ale je pouze částí ekologické optimalizace. „Systém“ vyjadřuje, že prvky ÚSES jsou propojeny na základě znalostí nároků jednotlivých společenstev a přívlastek „ekologické stability“ označuje, že vymezená ochrana ekosystému by měla vést ke zvýšení ekologické stability širšího území. Vytváření ÚSES je veřejným zájmem, na kterém se podílejí soukromí vlastníci pozemků, obce a stát. Jeho ochrana je pak zákonnou povinností všech vlastníků a uživatelů pozemků (KOSEJK a kol., 2009). Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody krajiny ÚSES definuje, že se jedná o vzájemně propojený soubor přirozených i pozmeněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu. Rozlišuje se místní (lokální), regionální a nadregionální systém ekologické stability. LOW a kol. (1995) dle stupně biologické rozmanitosti, unikátnosti lokality a výskytu vzácných nebo ohrožených druhů ve vazbě na Evropskou ekologickou síť ještě rozlišují provinciální a biosférický systém ekologické stability. MÍCHAL (1994), KOSEJK a kol. (2009) uvádí, že lokální úroveň má v celém systému z funkčního hlediska klíčové postavení, také zde dochází k nejčastější realizaci ÚSES. Skladebními prvky lokálního ÚSES bývají často na plochách hospodářsky nevyužívaných a mají polyfunkční poslání. Patří mezi ně lesy s přirozenou dřevinnou skladbou, polokulturní louky, břehové porosty, polointenzivní rybníky, aleje a stromořadí (MÍCHAL, 1994).

Funkce ÚSES se naplňuje stabilizačním působením skladebních prvků (biokoridorů, biocenter a interakčních prvků) až na lokální úrovni (MÍCHAL, 1994). Jako skladební prvky označujeme ekologicky významné segmenty krajiny na základě převažujících

funkčních kritérií. Biocentra jsou různě velké plochy v krajině, které svým stavem umožňují existenci přirozeného či člověkem pozmeněného, avšak přírodě blízkého ekosystému (vyhl. MŽP ČR č. 395/92). BUČEK, MADĚRA, ÚRADNÍČEK (2012) uvádí, že biocentra jsou hlavní složkou územních systémů a vzhledem ke své rozloze a ekologickým podmínkám, tak umožňují existenci autochtonních druhů daného území.

Biokoridor (biotický koridor) je nebo cílově má být tvořena ekologicky významným segmentem krajiny, který propojuje biocentra a umožňuje migraci, šíření a vzájemné kontakty organismů (LOW a kol., 1995). Dle KOSEJKA a kol. (2009) se jedná o území liniového tvaru jako vodní toky, břehové porosty, hřebeny hor či vrchů, pásy lesa, stromořadí a pásy trvalého travního porostu. Funkčnost biokoridorů je závislá na stavu trvalých ekologických podmínek, struktuře a druhovém složení biocenóz a na jejich prostorových parametrech (délka a šířka). Jejich význam v kulturní krajině nespočívá pouze v migraci organismů, ale z ekologického hlediska rozděluje a příznivě ovlivňuje rozsáhlé ekologicky nestabilní antropogenně změněné ekosystémy, jako jsou lesní monokultury či rozlehlé bloky orné půdy (LOW a kol. 1995). Dle NOSKOVIČE (2012) na ně navazují interakční prvky.

Do lokálních ÚSES tedy patří i interakční prvky, které mají menší plochu a zprostředkovávají příznivé působení biocenter a biokoridorů na větší vzdálenost do okolí (KOSEJK a kol. 2009). Jedná se o ekologicky významné krajinné prvky a liniová společenstva, jež vytvářejí existenční podmínky rostlinám a živočichům a významně se podílejí na fungování ekosystémů kulturní krajiny. Různým druhům organismů slouží jako potravní základna, místo úkrytu, místo pro rozmnožování a orientaci. Jako typické interakční prvky lze uvést např. ekotonová společenstva lesních okrajů, remízky, skupiny stromů, solitéry na otevřených polích, společenstva na mezích a kamenicích, vysokokmenné sady či aleje. Čím hustší je síť interakčních prvků, tím je účinnější stabilizační působení ÚSES.

3.1.3 Cíle ÚSES

Jednotlivé skladební části ÚSES zastávají biologické, krajině ekologické a estetické funkce krajiny. Cíle zabezpečování ÚSES v krajině uvádí například MADĚRA a kol. (2005) a to:

Uchování a podporování rozvoje přirozeného genofondu krajiny, zajišťování příznivého vlivu na okolní, ekologicky méně stabilní části krajiny, podporování možnosti

polyfunkčního využívání krajiny a uchování významných krajinných fenoménů. Mezi ekostabilizační funkce ÚSES, jenž pozitivně ovlivňují okolní méně stabilní části krajiny, zařazují KOSEJK a kol. (2009) ochranu proti půdní erozi a zadržování vody v krajině, kdy vhodně situované skladební části ÚSES vždy přispívají ke zvýšené retenční schopnosti krajiny a vytváří přirozenou ochranu proti erozi.

3.1.4 Evropské návaznosti

Snaha o vytvoření celoevropské ekologické infrastruktury se začala objevovat na počátku 90. let 20. století po hospodářských a politických změnách, k nimž došlo v bývalých komunistických zemích střední a východní Evropy. Jejich hlavním iniciátorem byla v počátku vláda Nizozemského království (PLESNÍK, 2012). V současné době v Evropě existuje 45 národních a regionálních ekologických sítí, což zahrnuje přibližně jednu třetinu všech stávajících nebo vytvářených ekologických sítí ve světě (BONNIN a kol. 2007). Všechny ekologické sítě jsou vytvářeny na podobném principu založeném na systému biocenter a biokoridorů. Rozdíl spočívá v prostorových parametrech a odlišné bývá i názvosloví.

Česká republika se svou koncepcí nadregionálních ÚSES stála spolu s Nizozemským královstvím u zrodu Celoevropské ekologické sítě (PEEN) tehdy označované jako ECONET (MÍCHAL, 2000). KOSEJK (2009) uvádí, že ÚSES je jednou z nejpropracovanějších ekologických sítí v krajině v Evropě. České koncepce ÚSES jako ekologické sítě je ve světovém měřítku unikátní tím, že do krajiny realizuje nové skladební části na třech úrovních, a to nadregionální, regionální a lokální, dle biogeografického významu v krajině. Dle KOPECKÉ, MÍCHALA a PLESNÍKA (1996), je celoevropská ekologická síť založena právě na podobných principech jako ÚSES.

- klíčová (jádrová) území (core areas): Pečlivě vybraná biocentra, která tvoří základní stavební kameny Panevropské ekologické sítě a zahrnují reprezentativní ukázky všech typů ekosystémů, jenž jsou schopné trvalé existence.
- biokoridory (corridors): Síť koridorů tvořící spontánní prostorovou komunikaci organismů mezi jednotlivými biocentry.

- zóny zvýšené péče (nature development areas): Zahrnují území zvýšené péče o krajinu nebo plochy, na nichž dojde k určité rekonstrukci původních ekosystémů, která bude tlumit vnější vlivy nepříznivé pro prvky EECONET.

V České republice plocha skladebních prvků PEEN zaujímá 27,8 % její rozlohy, přičemž většinu z nynější rozlohy tvoří kategorie zákona č. 114/1192 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o národní parky, chráněné krajinné oblasti, maloplošná zvláště chráněná území, evropsky významné lokality a ptačí oblasti. Však vlastní PEEN a její návrh pro ČR nemá přímou oporu v žádné právní normě (PLESNÍK, 2012).

3.2 Legislativní rámec ÚSES

3.2.1 Zákon o ochraně přírody a krajiny

Samotný Zákon 114/1992 Sb. O ochraně přírody a krajiny zmiňuje ÚSES pouze ve třech odstavcích, ve kterých vymezuje tento pojem jako součást ochrany přírody a stanovuje základní povinnosti při obecné ochraně přírody pomocí ÚSES:

§ 2 Ochrana přírody a krajiny

(2) Ochrana přírody a krajiny podle tohoto zákona se zajišťuje zejména

a) ochranou a vytvářením územního systému ekologické stability krajiny

§ 3 Vymezení pojmů

(1) Pro účely tohoto zákona se vymezují některé základní pojmy takto

a) územní systém ekologické stability krajiny (dále jen „systém ekologické stability“) je vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu. Rozlišuje se místní, regionální a nadregionální systém ekologické stability

§ 4 Základní povinnosti při obecné ochraně přírody

(1) Vymezení systému ekologické stability, zajišťujícího uchování a reprodukci přírodního bohatství, příznivé působení na okolní méně stabilní části krajiny a vytvoření základů pro mnohostranné využívání krajiny stanoví a jeho hodnocení provádějí orgány územního plánování a ochrany přírody ve spolupráci s orgány vodohospodářskými, ochrany zemědělského půdního fondu a státní správy lesního hospodářství. Ochrana systému ekologické stability je povinností všech vlastníků a uživatelů pozemků tvořících jeho základ; jeho vytváření je veřejným zájmem, na kterém se podílejí vlastníci pozemků, obce i stát.

3.2.2 Prováděcí vyhlášky

Podrobnosti vymezení a hodnocení systému ekologické stability a podrobnosti plánů, projektů a opatření v procesu jeho vytváření stanoví Ministerstvo životního prostředí

České republiky obecně závazným právním předpisem, kterým je Vyhláška č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zák. č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny.

ÚSES se zabývá první část této vyhlášky Vymezení a hodnocení územního systému ekologické stability krajiny, která doplňuje § 4, odst. 1.

V § 1 vyhláška vymezuje pojem biocentrum (jako „biotop nebo soubor biotopů v krajině, který svým stavem a velikostí umožňuje trvalou existenci přirozeného či pozmeněného, avšak přírodě blízkého ekosystému“) a biokoridor („území, které neumožňuje rozhodující části organismů trvalou dlouhodobou existenci, avšak umožňuje jejich migraci mezi biocentry a tím vytváří z oddělených biocenter sítí“).

V § 2 řeší vyhláška vymezení ÚSES pomocí plánu SES (systém ekologické stability), který stanoví orgány ochrany přírody a dále stanovuje obsah tohoto plánu (mapová část, tabulková a popisná část a odůvodnění s rámcovým návrhem hospodaření. Plán SES je zde uveden také jako jeden ze základních podkladů pro projekty systému ekologické stability, provádění pozemkových úprav, pro zpracování územně plánovací dokumentace, lesních hospodářských plánů a pro vodohospodářské a jiné dokumenty ochrany a obnovy krajiny.

§ 3 se zabývá hodnocením SES orgánem ochrany přírody.

§ 4 dále rozvádí výše zmíněné projekty SES.

§ 5 řeší posouzení, projednání a následné schvalování plánů a projektů SES.

§ 6 blíže definuje pojem opatření k vytváření SES a jeho zabezpečení prostřednictvím právnických a fyzických osob podle § 4 odst. 1 zákona.

3.2.3 Dotčené orgány

Orgány, kterých se nějakým způsobem týká ÚSES zmiňuje § 4 zákona 114/1992 Sb. (viz kap. 3.2.1) Podrobnější kompetence jednotlivých subjektů jsou popsány v Metodické pomůcce pro vyjasnění kompetencí v problematice územních systémů ekologické stability ve Věstníku Ministerstva životního prostředí (MŽP, 2012):

Působnost dotčených orgánů ve vztahu k ÚSES lze rozdělit do tří základních oblastí:

1. Zásady územního rozvoje – vydání a aktualizace

Dotčené orgány:

a) MŽP – je kompetentní k vymezení nadregionálního územního systému ekologické stability (tj. k tvorbě plánu nadregionálního ÚSES a jeho poskytování do ÚAP* obcím s rozšířenou působností i krajům jako podklad pro aktualizace ZÚR* nebo pořízení nových) a uplatňuje z tohoto hlediska požadavky k návrhu zprávy o uplatňování ZÚR, a stanoviska k návrhu aktualizace ZÚR nebo návrhu ZÚR

b) Krajské úřady – OPUOP* – vymezuje regionální ÚSES; OPUUP* – pořizuje ZÚR, zastupitelstvo kraje – schvaluje zprávu o uplatňování ZÚR, rozhoduje o námitkách, vydává územně plánovací dokumentaci kraje

c) Správa NP, CHKO – je kompetentní k vymezení regionálního ÚSES na území NP, jejich ochranných pásem a CHKO (tj. k tvorbě plánu regionálního ÚSES a jeho poskytování do ÚAP obcím s rozšířenou působností a poskytování krajským úřadům jako podklad pro pořízení ZÚR) a uplatňuje z tohoto hlediska požadavky k návrhu zprávy o uplatňování ZÚR a stanoviska k návrhu aktualizace ZÚR nebo návrhu ZÚR

d) Obce – uplatňují požadavky v rámci konzultace návrhu zprávy o uplatňování ZÚR a námitky k návrhu aktualizace ZÚR nebo návrhu ZÚR

e) ORP – podobně jako KÚ ale v rámci ORP (viz. výše bod 1b))

f) Ministerstvo obrany – z hlediska nadregionálního a regionálního ÚSES uplatňuje požadavky v rámci konzultace návrhu zprávy o uplatňování ZÚR a stanoviska k návrhu aktualizace ZÚR nebo návrhu ZÚR na území vojenských újezdů

g) Újezdní úřady – jsou kompetentní k vymezení regionálního ÚSES (tj. k tvorbě plánu regionálního ÚSES a jeho poskytování do ÚAP obcím s rozšířenou působností a poskytování krajským úřadům jako podklad pro pořízení ZÚR) na území vojenských újezdů (MŽP, 2012)

- * ÚAP – územně analytické podklady
- ZÚR – zásady územního rozvoje
- OPUOP – odbory s působností na úseku ochrany přírody a krajiny
- OPUUP – odbory s působností na úseku územního plánování
- ÚP – územní plán
- ÚPD – územně plánovací dokumentace

2. Pořizování ÚPD obcí – pořizování nového ÚP* a změny ÚP

Dotčené orgány:

a) MŽP – metodicky vede orgány ochrany přírody a krajiny v procesu pořizování ÚPD*

b) Krajské úřady – OPUOP – uplatňuje požadavky z hlediska regionálního a nadregionálního ÚSES na území ve své působnosti mimo území NP, jejich ochranného pásma a CHKO a území vojenských újezdů k návrhu zadání ÚP nebo návrhu zprávy o uplatňování územního plánu, OPUUP – sleduje soulad vymezení ÚSES regionálního a nadregionálního hierarchické úrovně v ZÚR s jejich upřesněním v konceptu a návrhu ÚP obce a návaznosti z hlediska širších územních vztahů

c) Správa NP, CHKO – sledují soulad s vymezením ÚSES nadregionální, regionální a místní hierarchické úrovně na území ve své působnosti, uplatňují požadavky z hlediska nadregionálního, regionálního a místního ÚSES k návrhu zadání ÚP nebo návrhu zprávy o uplatňování územního plánu, stanoviska ke konceptu a návrhu ÚP, pořizují plány regionálního a místního ÚSES a na jejich základě poskytují údaje do ÚAP

d) ORP – OPUOP – uplatňuje požadavky z hlediska místního ÚSES na území ve své působnosti mimo území NP, jejich ochranného pásma a CHKO a území vojenských újezdů k návrhu zadání ÚP nebo návrhu zprávy o uplatňování územního plánu, stanoviska ke konceptu a návrhu ÚP, pořizují plány místního ÚSES a na jejich základě poskytují údaje do ÚAP; OPUUP – pořizují územní plány

e) Ministerstvo obrany – na území vojenských újezdů uplatňují požadavky z hlediska nadregionálního, regionálního a místního ÚSES k návrhu zadání ÚP nebo návrhu zprávy o uplatňování ÚP, vydává stanoviska ke konceptu a návrhu ÚP

g) Újezdní úřady – na území vojenských újezdů pořizují ÚP, pořizují plány regionálního a místního ÚSES pro tato území a na jejich základě poskytují údaje do ÚAP

(MŽP, 2012)

3. Komplexní pozemkové úpravy – záměr na provedení KPÚ

Dotčené orgány:

a) Krajské úřady – podobně jako při ÚPD (viz. bod 2.)

b) Správa NP, CHKO – na území NP, jejich ochranných pásem a CHKO sledují soulad návrhu KPÚ s vymezeným a schváleným ÚSES v ÚPD a uplatňují požadavky na vymezení nadregionálního, regionálního a místního ÚSES na území NP, jejich ochranných pásem a území CHKO dotčeném pozemkovými úpravami

c) ORP – podobně jako KÚ ale v rámci ORP (viz. výše bod 3.a)

d) Ministerstvo obrany, újezdni úřady – na území vojenských újezdů ani pozemcích a stavbách důležitých pro obranu státu, pozemkové úpravy neprobíhají.

(MŽP, 2012)

4. Územní a stavební řízení – výstavba, terénní úpravy, změna využití území apod.

Dotčené orgány:

a) Krajské úřady – OPUUP – náleží jim prvoinstanční rozhodování ve vybraných případech, jsou správním orgánem nadřízeným správnímu orgánu, který vydal územní rozhodnutí, a také odvolacím orgánem

b) Správa NP, CHKO – na území NP, jejich ochranných pásem a CHKO vydávají stanoviska k záměru z hlediska zákona o ochraně přírody a krajiny dle závazné ÚPD, případně aktuálního plánu regionálního a místního ÚSES, pokud je s ní v souladu

c) Stavební úřad – posuzuje soulad záměru s vydanou ÚPD a veřejnými zájmy, podkladem pro činnost stavebního úřadu jsou rovněž ÚAP

d) ORP – OPUOP – vydávají stanoviska k záměru z hlediska zákona o ochraně přírody a krajiny

e) Újezdni úřady – posuzují soulad záměru s vydanou ÚPD a veřejnými zájmy

(MŽP, 2012)

3.3 Implementace ÚSES

3.3.1 ÚSES v územním plánování

Problematika plánování ÚSES a územního plánování je od samého počátku úzce spjata, protože při vytváření Územních plánů se k ÚSES přistupuje jako k jednomu z jeho součástí a jako k nástroji pro ochranu krajiny a obnovu její ekologické stability. Tvorba ÚSES je navíc povinnou součástí do územně plánovací dokumentace (HÁJEK, 2012). Územní plán vytvářejí odborníci spíše z technických oborů a je třeba, aby tuto část byly schopni pojmout i z hlediska požadavků ekologie a ochrany přírody. Z toho pohledu má ÚSES poměrně výhodné uspořádání, strukturu a pojetí, protože se v jistém pohledu jedná analogii k infrastruktuře v oblasti energetiky, dopravy, které se také podobně jako ÚSES skládají z liniových a plošných prvků různé hierarchické úrovně s jasně definovanými prostorovými parametry. Díky tomuto přístupu je možné na řadě lokalit snáze prosadit zájmy ochrany krajiny v plánovacích dokumentech. Orgány ochrany přírody tedy odpovídají za odborné a věcně správné vymezení ÚSES v plánech ÚSES, zatímco orgány územního plánování řídí proces zapracování ÚSES do územně plánovací dokumentace (ÚAP), ve které jsou podklad v podobě plánu ÚSES většinou dále zpřesňovány, sladěny a dopracovány do definitivní podoby. Poté je ÚSES schvalován příslušným orgánem samosprávného celku v rámci územně plánovací dokumentace (HÁTLE, 2012).

Legislativní ukotvení ÚSES ve vazbě na územní plánování:

§ 4 odst. 1 zákona č. 14/1991 Sb., o ochraně přírody a krajiny

§ 2 odst. 3, § 5 odst. 1 jeho příslušné prováděcí vyhlášky č. 395/1992 Sb.

zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu a jeho prováděcí vyhlášky:

č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti – ÚSES jsou zde uvedeny jako součást celkové koncepce krajiny

č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území – biocentra jsou zde vymezeny jako plochy přírodní nebo plochy lesa, biokoridory jako plochy přírodní a jiné přírodě blízké plochy

Na základě těchto dvou vyhlášek lze tedy říct, že ÚSES jsou plochy nevyužitelné pro plošné rozvojové funkce (výstavba pro bydlení, výrobu apod.), avšak chybí legislativní ukotvení základních ochranných podmínek jeho skladebních částí, proto je důležité řešit podmínky využívání (funkční regulativy) v textové části ÚAP.

ÚSES tedy významným způsobem ovlivňuje a limituje využití území, protože s ohledem na přírodní hodnoty a podmínky v území omezuje případné změny požadované z hospodářských a sociálních zájmů. Při jeho prosazování hrají nejdůležitější roli právě ÚAP, které pořizují pro svůj správní obvod příslušné správní úřady a ve kterých jsou zpracovány a aktualizovány základní údaje o poměrech v území a limitech jeho využití. V rámci struktury ÚAP jsou ÚSES uvedeny jako sledovaný ukazatel č. 21. Aktualizací podkladů pro ÚAP je pověřena AOPK ČR v podobě vektorové datové vrstvy s údaji zpracovanými do atributové tabulky. Ze strany orgánu ochrany přírody je tedy zřejmé a velmi žádoucí detailní a kvalitní zpracování a vymezení ÚSES ve vazbě na další funkce území, na chráněné lokality, soustavu Natura 2000 a dalších jako základ dobrého a funkčního územního plánu (HÁTLE, 2012).

3.3.1 Pozemkové úpravy

Účel pozemkových úprav a jeho význam z hlediska ochrany přírody a tvorby krajiny je zakotven již v úvodních ustanoveních zákona č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech, konkrétně § 2:

„Pozemkovými úpravami se ve veřejném zájmu prostorově a funkčně uspořádávají pozemky, scelují se nebo se dělí a zabezpečuje se jimi přístupnost a využití pozemků a vyrovnání jejich hranic tak, aby se vytvořily podmínky pro racionální hospodaření vlastníků půdy. V těchto souvislostech se k nim uspořádávají vlastnická práva a s nimi související věcná břemena. Současně se jimi zajišťují podmínky pro zlepšení životního prostředí, ochranu a zúrodnění půdního fondu, vodní hospodářství a zvýšení ekologické stability krajiny. Výsledky pozemkových úprav slouží pro obnovu katastrálního operátu a jako podklad pro územní plánování.“

Z hlediska obsahu komplexních pozemkových úprav (KPÚ) je ÚSES ukotveno v § 9 odst. 8, kde je definován pojem zpracování plánu společných zařízení mj., jako:

„Opatření k ochraně a tvorbě životního prostředí, zvýšení ekologické stability jako místní územní systémy ekologické stability, doplnění, popřípadě odstranění zeleně a terénní úpravy a podobně.“

Rozdíl KPÚ oproti zpracování ÚAP spočívá hlavně v tom, že KPÚ již konkrétně řeší vlastnické vztahy, zatímco ÚAP funguje spíše teoreticky a v praxi pak návrhy často na problémy vlastnictví narážejí a následně je nutné zpracovávat změny v územních plánech, což poměrně komplikuje proces řízení pozemkových úprav.

V rámci pozemkových úprav je prvotní snaha majetkově přeskupit pozemky tak, aby společná zařízení (tedy i ÚSES) byla na pozemcích státu a následně obce, která je přejímá do své péče. Pro splnění toho záměru je třeba mít k dispozici přibližně 3 – 5 % z celkové plochy pozemků vstupujících do pozemkových úprav s tím, že na ÚSES většinou připadne největší plocha. Je nutno podotknout, že vyřešit majetkoprávní vztahy je i na lokální úrovni často poměrně komplikovaná záležitost, protože se této státní nebo obecní půdy výrazně nedostává. Nelze předpokládat, že na společná zařízení budou přispívat dobrovolně i soukromí vlastníci, kteří tak mohou blokovat návrh společných zařízení na jejich půdě. Spíše je možnost od nich pozemky kupovat, čímž se KPÚ značně prodraží.

Péče o ÚSES je ukotvena v prováděcí vyhlášce č. 545/2002 Sb., § 9 odst. 7, podle kterého „Realizací prvků ÚSES podle plánu společných zařízení se rozumí výsadba a následná péče po dobu 3 let od jeho výstavby.“ Obce však mnohdy nejsou schopné tuto péči zařídit, protože na tuto službu nemají vlastní prostředky. Ovšem přístup, jakým se obce k této problematice staví je vysoce individuální a velmi závisí na lidském faktoru. Existují obce, které mohou být příkladem pravidla – kde je vůle, tam to jde a jiné zase naopak příkladem naprostého nezájmu o tuto důležitou součást extravilánu obce (KAULICH, 2012).

3.4 Obecné metodické postupy zakládání ÚSES

Aby ÚSES mohl nést označení „systém“, musí naplňovat tyto obecně platné znaky systému:

- a) Je více než pouhým součtem částí. Změnou části (např. její redukcí) ztrácí své požadované vlastnosti.
- b) Vlastnosti každé jeho části mohou ovlivňovat chování celého systému (většinou nepřímo, přes změnu chování dalších částí).
- c) Chování každé části ÚSES závisí minimálně na jedné další části systému.
(MADĚRA a kol. 2005)

Zásady projektování místního ÚSES (MADĚRA a kol. 2005)

Pro postupné vytváření místního ÚSES slouží 5 základních kritérií:

1) kritérium rozmanitosti potenciálních ekosystémů

Toto zcela přírodovědné kritérium zcela vychází z biologické diferenciacie krajiny. Většinou není závislé na aktuálním využívání krajiny a na činnosti člověka. Jde o rozložení potenciálních biocenóz v krajině, které odráží rozmanitost trvalých ekologických podmínek, které působí i v podmínkách sekundární krajinné struktury.

2) kritérium prostorových vztahů potenciálních ekosystémů

Také toto kritérium je také plně biologického charakteru jako předchozí a vymezuje přírodní na člověku zcela nezávislé bariéry a naopak koridory, které v krajině existují nebo existovaly. Dále prostory, ve kterých jsou nebo dříve byla různorodá přírodní biocentra. Toto kritérium tedy vymezuje prvořadé prostory biokoridorů různých typů.

Tyto dvě kritéria tvoří první nezbytnou etapu vymezování ÚSES. Opírají se o účelové, prostorové funkční vyjádření zákonitostí primárního krajinného systému. Z konstruktérského hlediska vymezují rozmístění a maximální možnou rozlohu skladebních částí ÚSES.

3) kritérium nezbytných prostorových parametrů

Toto kritérium má také biologický charakter, ale jeho uplatnění je motivováno zájmy člověka. Cílem je zjistit, do jaké míry je možné zmenšit přírodní potenciální biocentra

a biokoridory, aby ještě neztratily svou funkční schopnost, a jaké typy, tvary a velikosti musí mít interakční prvky, aby i v intenzivně využívané krajině umožňovaly trvalou existenci druhů přirozeného genofondu, významných pro autoregulaci. Vymezuje tak tedy minimální možnou rozlohu a prostorové rozmístění ÚSES. Je však nutné zmínit, že skutečně dostačující parametry dosud neznáme, minimální parametry pouze garantují, že při jejich nedodržení nebude systém fungovat.

- Minimální velikosti biocentra lokálního významu (MADĚRA a kol., 2005):

Společenstvo	Minimální rozloha
Lesní společenstva	3 ha (za předpokladu kruhového tvaru, u všech tvarů je třeba dodržet minimální plochu pravého lesního prostředí 1 ha)
Mokřady	1 ha
Luční společenstva	3 ha
Společenstva stepních lad	1 ha
Společenstva skal	0,5 ha skutečného povrchu (nikoliv ve svislém průmětu)
Společenstva kombinovaná	3 ha

Pozn.: Pokud biocentrum reprezentuje odlišné STG, může jeho celková minimální výměra odpovídat součtu minimálních výměr pro příslušné STG, ale z titulu reprezentativnosti v jediném případě v rámci biochory.

- Maximální délky biokoridoru místního významu a jejich přípustné přerušování (podle MADĚRA a kol., 2005):

Společenstvo	Maximální délka	Maximální možnost přerušování
Lesní společenstva	2000 m	15 m
Mokřady	2000 m	50 m zpevněnou plochou 80 m ornou půdou 100 m ostatními kulturami
Luční společenstva	1500 m	1500 m
Společenstva stepních lad (v biochorách se souvislým rozšířením 1. v. s.)	2000 m	50 m zastavěnou plochou 80 m ornou půdou 100 m ostatními kulturami
Společenstva stepních lad (v biochorách ve 2. a 3. v. s.)	2000 m	2000 m
Společenstva kombinovaná	2000 m	50 m zastavěnou plochou 80 m ornou půdou 100 m ostatními kulturami

- Minimální šířky biokoridorů lokálního významu (MADĚRA a kol., 2005):

Společenstvo	Minimální šířka
Lesní společenstva	15 m
Společenstva mokřadů	20 m
Luční společenstva	20 m
Společenstva stepních lad	10 m

První tři kritéria řeší prostorové uspořádání ÚSES. Následující kritéria se zabývají antropogenními požadavky, jejich řešením a optimalizací z hlediska krajiny.

4) kritérium aktuálního stavu krajiny

Toto kritérium je nejexaktněji zjištělné, protože aktuální stav území (a bilance kostry ekologické stability v dané vývojové fázi sekundárních krajinných struktur) je realitou, kterou lze relativně přesně mapovat. Vymezuje rozmístění zachovaných fragmentů ÚSES a způsob, jakým je možno je využít v prostorově funkčním rámci předcházejících kritérií a z nich odvozených limitů. Hlavním významem tohoto kritéria spočívá ve skutečnosti, že dochované, ekologicky významné segmenty krajiny jsou dnes jedinými nositeli druhového i genového bohatství přirozených ekosystémů, a tedy i východisky pro obnovu ÚSES. Druhým významným důvodem je čas, který lze ušetřit využitím již existujícího společenstva oproti nově založenému společenstvu. Doba, která uplyne od založení nového společenstva po jeho stabilizaci a plnou funkční způsobilost se pohybuje v řádech desetiletí až staletí. Tyto důvody vedou ke striktnímu požadavku maximálně využít kostru ekologické stability pro plánování ÚSES. V rámci mapování krajiny uplatňujeme toto kritérium pomocí vyjádření stavu sekundární krajinné struktury.

5) kritérium společenských limitů a záměrů

Toto kritérium je v podstatě prostorovým průmětem všech předpokládaných zájmů, potřeb a optimalizačních snah společnosti v krajině, významných pro ÚSES. Nejde o žádný jednoznačně vymezený cílový stav, ale o snahu brát na vědomí existenci množství individuálních a institucionálních rozhodnutí a záměrů, které ovlivňují organizaci prostoru, prognózy s jejich nejistotami, tlaky trhu, specifické rysy správního řízení, rozmanitost budoucích sociálně ekonomických vztahů, a v neposlední řadě vývoj

preferenční hierarchie hodnot veřejnosti. Uskutečněné záměry často znamenají neprostupné bariéry pro ÚSES. Známé funkční nároky společnosti často limitují možnosti řešení. Návrh ÚSES by měl i do budoucna co nejvíce eliminovat potenciální střet ve využívání území. Toto kritérium je tedy vyjádřením prostorově funkčních nároků sekundárního a terciárního krajinného systému.

Při konkrétním vymezování plánů ÚSES pomocí těchto kritérií je nutné dodržovat několik obecně platných zásad:

- a) Jednotlivé části ÚSES mají být tvořeny sukcesně vyspělými ekosystémy. Vznik vyspělého ekosystému je dlouhodobou záležitostí (řádově stovky let). V krajině tak vzniká prostorově velmi stabilní struktura. Která trvale ovlivňuje a někdy i omezuje způsoby využití krajiny. Dochází zde ke střetu s vyspělými technologiemi ve využívání krajiny (např. v zemědělství), které krajinu více či méně stále dynamicky proměňují. Vymezením ÚSES do krajiny naopak vnášíme poměrně trvalé struktury, které se dostávají do rozporu s těmito technologiemi. Jako východisko z tohoto časového paradoxu lze navrhnout minimální nezbytný rozsah dlouhodobých struktur, aby došlo k co nejmenší blokaci využitelnosti prostoru pro jakékoli technologie (např. dodržovat maximální přípustné délky biokoridorů).
- b) Obecně uváděné prostorově funkční parametry jednotlivých skladebných částí ÚSES pro uplatnění třetího kritéria byly a jsou stanovovány „minimalisticky“. Jsou to čísla (minimální velikost biocentra, minimální šířka biokoridoru a jeho maximální přípustná délka), o kterých můžeme tvrdit, že jsou pravdivá. Tyto parametry však říkají pouze to, že menší biocentrum již rozhodně nefunguje. Nevíme však, jestli to stačí. Řešením je tedy omezit se v návrhu ÚSES na generelové úrovni na to, co víme, že je zcela nutné a nezbytné. Při procesu hledání definitivní podoby plánu ÚSES je ovšem možné a poměrně důležité „minimalistickou“ část návrhu rozšiřovat o další části, které jsou z různých důvodů vhodné či potřebné, ovšem již na základě dohody v příslušném stupni samosprávy.
- c) Změna krajinné struktury je vždy složitý proces plný nepředvídatelných komplikací. Musí tedy jít o proces pozvolný a často dlouhodobý. Cílem by neměla být realizační kampaň za jakoukoliv cenu, ale pozvolný přechod z

jednoho prostorově funkčního stavu do druhého tak, jak se v krajině vyvíjí a mění i její ostatní prostorově funkční struktury. Správně stanovit připravenost a naléhavost realizace jednotlivých částí ÚSES je obtížný úkol. Rozhodujícím úkolem prostorového či územního plánování je územní hájení těch prostorů, které jsou pro obnovu ÚSES klíčové (MADĚRA a kol., 2005).

První fází je vytvoření tzv. plánu ÚSES, který je zabezpečen v zákoně o ochraně přírody a krajiny a v prováděcí vyhlášce. Plán ÚSES definuje základní, prostorově funkční rámec ÚSES v daném území. Odbornou gesci za tento dokument v něm dostávají orgány ochrany přírody, projednáním jsou pověřeny orgány územního plánování. Tento dokument je neopominutelnou součástí všech dokumentací řešících změny v krajinné struktuře a jejím funkčním využití, zejména v územním plánování, pozemkových úpravách a lesnickém plánování. Plán místního ÚSES by měl splňovat všech pět výše uvedených kritérií a měly by v něm být alespoň rámcově vymezeny středoevropské vztahy v měřítku přesahujícím území státu (plán nadregionálního ÚSES, oborový dokument ochrany přírody EECONET/PEEN). (MADĚRA a kol., 2005)

Plánování místního ÚSES se dá rozdělit do 30 dílčích kroků, které je možno rozdělit na 3 dílčí etapy (MADĚRA a kol., 2005):

1) I. Etapa – Mapa vztahů potenciálních společenstev

Opírá se o první dvě kritéria – rozmanitost přírodních potenciálních ekosystémů a prostorové vztahy přírodních potenciálních ekosystémů. Informuje v nezbytném rozsahu o určujících biogeografických vztazích řešeného území.

1. *Vymezení biochory*
2. *Vymezení skupin typů geobiocénů (STG) a stanovení jejich reprezentativnosti pro přírodní společenstva*
3. *Kontrola reprezentativnosti regionálního ÚSES v biochoře*
4. *Vymezení vhodných prostorů pro trasy místních biokoridorů*
5. *Výběr typických, antropicky podmíněných, přírodě blízkých společenstev*

Výstupy:

- a) Mapa biogeografických jednotek
- b) Kartogram prostorových vztahů
- c) Tabulková část

2) II. Etapa – Generel místního ÚSES

Generely ÚSES jsou oborovou dokumentací ochrany přírody a jsou upřesňovány a doplňovány dalšími stupni dokumentace (plán, projekt) a v územně plánovací dokumentaci. V generelech jsou aplikována další biologicky podložená kritéria, již vztažená k lidským zájmům. Jsou to kritéria aktuálního stavu krajiny a nezbytných prostorových parametrů. Generely místních ÚSES jsou v současnosti zpracovávány jen výjimečně. V této etapě se omezujeme jen na to, co musí být bez ohledu na jiné zájmy využívání území dodrženo. Tato etapa v krajině řeší pouze zájmy ÚSES a je zpracována pouze na základě přírodních daností; neprochází ještě společenským optimalizačním procesem.

6. *Mapování krajiny (aktuálního stavu)*
7. *Bilance kostry ekologické stability*
8. *Zpřesnění regionálních biocenter*
9. *Zpřesnění regionálních biokoridorů*
10. *Doplnění regionálních biokoridorů o vložená lokální biocentra*
11. *Rozšíření sítě ÚSES o další biocentra a trasy biokoridorů přírodních*
12. *Zjištění, které STG v dané biochoře jsou již zastoupeny přírodními biocentry v regionálním ÚSES a doplnění*
13. *Doplnění sítě ÚSES o antropicky podmíněná biocentra*
14. *Uprávnění tras přírodních biokoridorů*
15. *Vymezení tras antropicky podmíněných biokoridorů*
16. *Doplnění biocenter podle minimálních prostorových parametrů*
17. *Stanovení míry jednoznačnosti skladebných částí místního ÚSES*

Výstupy:

- a) Mapová část
- b) Vrstvy GIS
- c) Tabulková část
- d) Průvodní zpráva

3) III. Etapa – Výsledné znění plánu místního ÚSES – zakotvení v závazné části Územně plánovací dokumentace

V této etapě přistupuje navíc k předcházejícím čtyřem kritériím uplatnění kritéria společenských limitů a záměrů. V konečném znění návrhu se tedy snažíme zohlednit všechny oprávněné zájmy a představy společnosti v dané krajině. Jde v podstatě o optimalizaci ÚSES v rámci standardního územně plánovacího řešení

všech prostorově funkčních zájmů v dané krajině formou objektivizovaného autorského návrhu

18. Stanovení nejvýhodnější orientace biokoridorů z hlediska ochrany okolního území před větrnou erozí:
19. Sladění generelu ÚSES s generelovým řešením dalších základních krajinných systémů
20. Sladění generelového řešení dopravních vztahů a generelu ÚSES
21. Sladění generelového řešení vodního režimu a generelu ÚSES
22. Sladění vyhodnocení funkčních zdrojů a limitů s generelem ÚSES
23. Rozšíření ÚSES z hlediska společných potřeb s ostatními základními krajinnými strukturami
24. Vymezení interakčních prvků
25. Konfrontace ÚSES s dalšími zájmy v území
26. Ty zájmy ÚSES, které vyplývají z minimálního řešení, a přesto jsou v rozporu s ostatními zájmy, musí být beze zbytku respektovány či plnohodnotně nahrazeny.
27. Možnost doplnění ÚSES nad minimální parametry
28. Stanovení závaznosti ÚSES
29. Schválení plánu místního ÚSES
30. Výsledné znění plánu místního ÚSES

Výstupy:

- a) Mapa výsledného plánu ÚSES
- b) Tabulková část
- c) Průvodní zpráva

Obecnou závaznost může nabýt plán místního ÚSES:

- a) vydáním územního rozhodnutí o chráněném území (možnost zatím jen teoretická)
- b) schválením územně plánovací dokumentace
- c) vyhláškou příslušného zastupitelstva

Definitivní právní vymezení vlastnických nároků ÚSES a stanovení nutného režimu pak řeší projekt ÚSES. Obsahuje dvě poměrně odlišné části. Jednak jde o projekt vytvoření funkční podstaty („projektovou dokumentaci“ ve smyslu zákona o územním plánování a stavebním řádu) a jednak o vytvoření plánu managementu (dokument podobný rezervační knize či plánu péče o chráněné území). Cílem projektu je kompletně definovat nároky a potřeby ÚSES. V ideálním případě by mělo být možno projekt považovat za dokument souboru činností, které nasměrují danou skladebnou část ÚSES do kvality podobné jako mají zvláště chráněná území.

Projekt ÚSES je u některých, již dnes fungujících částí ÚSES nahrazen plánem péče o jednotlivá chráněná území, který konkretizuje potřebná biotechnická opatření pro pevně stanovené časové období.

Projekt ÚSES řeší tyto okruhy problémů:

- a) řešení majetkových vztahů
- b) odborná péče (management)
- c) stavební činnost

Projekt má dvě základní části:

- a) základní dokumentaci
- b) změny a doplňky

Místní ÚSES, které se stanou závaznou součástí schválené Územně plánovací dokumentace, jsou právně kodifikovány a hájeny po celou dobu platnosti této dokumentace (zpravidla územní plán obce). Projekty místního ÚSES (např. projekty souhrnných pozemkových úprav nebo lesní hospodářské plány a osnovy) se pak promítají do vlastnických a užitelských vztahů a jsou podkladem pro realizaci biotechnických opatření.

(MADĚRA a kol., 2005)

Metodické postupy:

- Aktualizace Metodického pokynu MŽP ČR č.j. NM III/905/92 k postupu zadávání, zpracování a schvalování dokumentace místního územního systému ekologické stability (MŽP ČR, 1994)
- Rukověť projektanta místního územního systému ekologické stability – Metodika pro zpracování dokumentace (ČÚOP, 1995)
- Metodické postupy projektování lokálního ÚSES (MADĚRA a kol., 2005)
- Metodika zpracování ÚSES do územních plánů obcí (ÚÚR Brno, 1998)
- Návod na užívání ÚTP regionálních a nadregionálních ÚSES ČR (MMR a MŽP ČR, 1997-8)
- Metodický návod pro pozemkové úpravy a související informace (VÚMOP Praha, 2000)

3.5 Zakládání ÚSES ve specifických podmínkách

Nové skladebné části jsou zakládány především na zemědělské půdě (BUČEK, 2012). Tato kapitola je zaměřena primárně na zakládání místního územního systému ekologické stability právě na zemědělské půdě. Neboť s danou problematikou jsem se setkával při tvorbě projektu lokálního biokoridoru v obci Křínice. Dále jsou zmíněna některá specifika při zakládání lesního a vodního ÚSES.

Obecně dle MADĚRY a kol. (2005), je vhodné ÚSES zakládat všude tam kde je nízká stabilita krajiny, kde jsou opatření nenáročná a s jistým výsledkem, kde je dlouhá doba sukcesního vývoje do přírodních či přírodě blízkých stádií, kde je možno založit přírodě blízká společenstva v rámci realizace jiných zájmů a potřeb a všude tam, kde dochází k realizaci jiných záměrů snižujících ekologickou stabilitu.

3.5.1 Zakládání ÚSES na zemědělské půdě

Nejprve považuji za důležité si představit některá podstatná specifika zemědělsky obhospodařovaných pozemků. Zemědělské půdy podle MADĚRY a kol. (2005), jsou značně extrémní stanoviště a to zejména z hlediska mikroklimatu a fyzikálněchemických vlastností půdy. Tyto půdy nezahrnují jen půdy velmi intenzivně obhospodařované (orné), ale i půdy v menší míře kultivované jako jsou louky a pastviny. Zemědělský půdní fond dále (ZPF) zahrnuje i půdy ležící ladem. Mezi jednotlivými stanovišti jsou významné rozdíly jak v zásobě živin, tak obsahu humusu, vodnímu režimu a erozním narušení. Obecně obhospodařované zemědělské půdy mají sníženou pórovitost a tím i sníženou propustnost pro vodu a snížený obsah organické hmoty. Nežádá se jedná o půdy degradované a poškozené, zejména erozí a zhutněním. Dle MAUERA (2010), jsou charakteristiky daného ekotopu značně rozdílné oproti okolním lesním porostům. Uvádí rozdílné klimatické podmínky jako je vítr, mráz, oslunění. Vlivem hnojení mají zemědělské půdy vyšší trofnost a půdy jsou zásaditější, chybí vhodné mikroflóry a mikrofony (zejména vhodných mikorhizních hub). Pro lesní dřeviny mohou být půdy až toxické (vlivem aplikace pesticidů).

Výše zmíněné faktory se odrazí při výběru metody při zakládání prvků ÚSES. Dle charakteru stanoviště je tedy důležité zvolit vhodnou technologii zakládání, vhodný typ a velikost sadebního materiálu, způsob výsadby, optimální druhovou skladbu a zajistit následnou péči o založené prvky (výchovu založených prvků, ochrana před škodami

zvěří). Dále je nutné vypracovat nutné náležitosti projektové dokumentace pro zakládání skladebních prvků.

V následující části jsou vylišené některé specifické poznatky týkající se v projektové dokumentaci způsobu založení skladebních prvků ÚSES na zemědělské půdě s přímou vazbou na charakter stanoviště navrženého lokálního biokoridoru v obci Křinice.

Příprava půdy

Příprava půdy je činnost, jež technologicky předchází vlastní výsadbě (zalesnění). Cílem je zlepšení vlastností půdy, omezení buřeně, zachycení vláhy, omezení jarních prací a v neposlední řadě dojde k rychlejšímu odrůstání kultury a ke zlepšení ujmavosti sazenic. Samotná příprava půdy zahrnuje hloubkové prokypření půdního profilu, doplnění jemnozeme apod.

Výsadba přímo do orné půdy je podle doposud známých zkušeností dle ZIMOVÉ (2002), nejméně vhodná, neboť enormní obsah živin a velká zásoba semen plevelných druhů vede k rychlému zaplevelení daného pozemku. Jako jedna z hlavních nevýhod tohoto způsobu je nutnost častého vyžínání (nejméně 3x ročně). Náklady ušetřené na zatravnění jsou pak vynaloženy za plošnou likvidaci buřeně. Jako nezanedbatelné je při nedostatečné údržbě zanechání špatného dojmu na veřejnost. Jako možné opatření je pozemek nechat po sklizni jeden rok bez zásahů a vymezenou plochu jen intenzivně kosit (5-7 sečí), na ploše dojde ke stabilizaci vláhového režimu a vznikne sukcesní stádium trávo-bylinného patra. Další nejvhodnější možností je zatravnění, to představuje nejjednodušší a nejpoužívanější způsob biologické přípravy orné půdy, jež je určena k realizaci skladebních prvků ÚSES. Optimální je zatravnění a kosení travního porostu nejméně jeden rok před výsadbou. Použití předplodin jako dalšího způsobu biologické přípravy půdy není doposud pro účely výsadeb skladebních prvků ÚSES dostatečně ověřeno. Použití přípravných dřevin se jeví jako nejvhodnější, ale bohužel časově náročný způsob přípravy plochy pro cílová lesní společenstva. V praxi se mohou přípravné porosty s velkým efektem uplatňovat na extrémních stanovištích, zejména na stanovištích ovlivněných vodou a degradovaných půdách.

Způsoby zakládání

Naprostá většina doposud založených skladebních částí ÚSES je zaměřena na výsadbu dřevin a keřů. Nejrozšířenější z lesnických způsobů je výsadba dvouletých (tříletých) prostokořených sazenic do jamek. Krytokořený sadební materiál se používá

na extrémních stanovištích s nedostatkem živin, vláhy, nízkým pH apod. Při výsadbách na zemědělských půdách je vhodné prostokořenné sazenice sázet o něco hlouběji (2 cm), než je tomu na běžných lesních půdách, zabrání se tak vymrznutí sazenic a na jaře pak sazenice lépe odolávají nedostatku vláhy. Velkým kladem je ujmavost sazenic a rychlé zapojení porostu. To je důležité na bývalých orných půdách sousedících i nadále se zemědělsky obhospodařovanými plochami. Nevýhodou jsou vyšší náklady na vyžínání (3 x ročně po dobu 3 – 5 let). Použití poloodrostků a odrostků jako dalšího typu sadebního materiálu při zakládání skladebných částí ÚSES, přináší výhody jako je např. menší počet sazených jedinců, odpadá nutnost častého vyžínání, neboť sadba je nad úrovní buřeně. Výhodné je použít tento druh sadebního materiálu při dosadbách částečně existujících skladebných částí ÚSES. Naopak nevýhodou může být omezený sortiment druhů dřevin v lesních školkách. Další variantou sadebního materiálu je použití sadovnických výpěstků, je použit sadovnický materiál buď z dovozu, kdy většina dřevin je atypicky zapěstována se změněným habitem, navíc u stromů je korunka často příliš vysoko. V praxi se příliš často objevuje dělení na lesnické a sadovnické výpěstky, neboť je špatně vžitá představa, že lesnické sazenice jsou malé (do 40 cm), zatímco sadovnické jsou velké (vzrostlé stromy). Názor je to špatný, protože i lesnické sazenice mohou mít velikost nadzemní části i cca 2 m (odrostky). Dělení lesnického sadebního materiálu a jeho parametry jsou uvedeny v ČSN 48 2115. Lze tedy u lesnických sazenic považovat za jednu z velkých výhod, že jsou normou stanoveny jednotlivé parametry, jakostní ukazatele, přípustné odchylky a stanovený podíl mikorrhizy.

Autochtonnost sadebního materiálu

Sazenice jsou sice v lesních školkách pěstovány z uznaného osiva, (na základě vyhlášky č. 139/200 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o přenosu semen a sazenic lesních dřevin), ale nevyužívají se místního zdroje genofondu, neboť odlišné prostředí v místě výsadby ve srovnání s prostředím ve školkách s sebou nese značný rozdíl v růstových podmínkách sazenic.

Sadovnické výpěstky byly určeny pro doprovodnou zeleň a pro účely zakládání skladebných částí ÚSES jsou naprosto nevhodné. Může se jednat o místní výpěstky české provenience, kde jde především o zaškolované semenáče, nebo může jít o vlastní školkařské produkty, jenž mají často nepůvodní genofond. Pro zabezpečení kvalitního, autochtonního sadebního materiálu by bylo velmi vhodné podporovat školky

produkující sadební materiál pro výsadby ve volné krajině se zvláštním zřetelem na nastávající realizace skladebných částí ÚSES. Optimálním východiskem by bylo rozšíření stávajících, popřípadě zřízení nových školek produkující sortiment dřevin (popřípadě i bylin) odpovídající jednotlivým bioregionům České republiky z ověřených místních genofondových zdrojů (ZIMOVÁ, 2002). Při založení porostu sítí máme možnost sbírat semena v přírodě blízkých autochtonních porostech nedaleko výsevu, kultura se tak vyvíjí od počátku na stejném místě. Na druhou stranu zde hrozí poškození semen abiotickými i biotickými činiteli, takže nám vyklíčí pouze část semen, navíc sítje vyžaduje nákladnou následnou péči. Dalším způsobem, jak zajistit původní genofond autochtonních dřevin je získat sazenice (semenáčky) z existujících porostů či náletů v přilehlém okolí. Uspoříme tak náklady za sazenice a plně využijeme genofond autochtonních dřevin. V praxi je však daný způsob ojedinělý (ZIMOVÁ, 2002).

K založení vegetačních prvků na zemědělské půdě podle KLEČKA (2013), lze využít i spontánní sukcesí. Dle ZIMOVÉ (2002) je velmi častým případem, že sice máme pro ÚSES vymezenou plochu, ta je však ruderalizována, či jinak blokována v počátečních sukcesních stádiích. V tomto případě je vždy nutné odborně rozhodnout, zda-li je vhodnější pouze regulačními zásahy urychlit a vhodně nasměrovat sukcesní vývoj, nebo je výhodnější společenstvo zcela nově založit. Spontánní sukcesní stadia jsou pro zemědělskou krajinu vzácnější a cennější než les (VACEK a kol., 2006; MIKESKA, 2003). Dle KLEČKY (2013) je vhodné na vybraných lokalitách, kde existuje v přilehlém okolí zdroj semen, pozemek pouze oplotit a nechat ho vlastnímu vývoji. Avšak při takovém opatření je velmi důležitá osvěta, neboť na veřejnost tento způsob může působit do značné míry chaoticky, jako nekvalitně odvedená práce. Pomalejší bude nástup cílových druhů, tento způsob obnovy může trvat, dle MAUERA (2010) i více než 100 let. Dotační tituly ale tento způsob zakládání neumožňují, sukcese se nevede ani jako zalesnění (MIKESKA, 2003).

Volba druhové skladby

Z pohledu zalesňování ZPF jsou dle MIKESKY (2003) přednostně zalesňovány pozemky vymezené pro ÚSES. Strategie zalesňování zemědělských půd, by podle VACKA a kol. (2006) měla být koncipována tak, aby vedla ke zlepšení ekologického stavu krajiny a přinesla i ekonomický efekt. Největším problémem je střet neodbornosti na straně lesnického provozu a ekologických východisek při otázkách zalesňování ZPF,

tedy i možného zakládání skladebných prvků ÚSES. Proto jsou v práci porovnány pohledy lesnické praxe při volbě vhodných druhů dřevin pro zalesnění ZPF s pohledy ekologickými.

Z lesnického pohledu je snaha vychovat co nejkvalitnější porosty, a to je patrně jedno z hlavních kritérií volby druhové skladby. Dle MIKESKY (2003) se vhodná volba dřevin při zalesňování ZPF volí zejména na základě nadmořské výšky, stavu půdy, zatížením imisemi i předpokládané funkce porostu. V zásadách zalesňování zemědělských půd, MAUER (2010) poukazuje na velice nízkou kvalitu porostů. Důvodem je, že jsou půdy zalesněny stejně jako okolní porosty. Stejnou dřevinnou skladbu bez větších problémů připouští pouze při zalesňování krytých travin do 30 m od okraje lesa nebo okolními porosty zcela kryté traviny do výměry 1 ha (platí i pro úzké enklávy). Při volbě dřevin požaduje vždy exaktní rozbor zemědělské půdy a půdy okolního lesního porostu z hlediska:

- acidity (od pH 5,5 preferovat listnáče, od 6,5 pionýrské dřeviny)
- trofnosti (je-li 0,8 a 2,0krát vyšší – preferovat listnáče, více než 2,0krát – pionýrské dřeviny)
- fytoxicity (30 až 50 % preferovat listnáče, nad 50 % pionýrské dřeviny)

Pro zemědělské půdy určené k zalesnění není zpracováno typologické mapování. To dle POLENA, VACKA a kol. (2009) výrazně komplikuje rozhodování o volbě dřevinné skladby. Jediným subjektem, jenž je oprávněn k provedení nového typologického mapování na pozemcích určených k zalesnění je Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem (ÚHÚL), v praxi pak typolog územně příslušné pobočky ÚHÚL. Touto cestou se údaje typologického mapování promítnou do Oblastního plánu rozvoje lesů (OPRL), a tím do aktuální jednotné digitální typologické mapy a časem i do katastru nemovitostí (postupné vkládání údajů o souborech lesních typů do KN). Problematické je stanovení lesních typů na nelesních půdách i z důvodu, že vyžadují větší erudici než lesní pozemek, dokonce mývají i jiný charakter než sousední porosty (MIKESKA, 2003).

Dle TVDOŇOVÉ (2004) je při volbě druhové skladby důležité, aby si projektant sehnal všechny dostupné informace o dané lokalitě (podklady o širších územních vztazích, vše o přírodních podmínkách a provedl sám terénní průzkum. Nutná je znalost geobiocenologické typologie. Ta nám umožňuje vytvořit model potenciálního stavu

geobiocenóz. Nadstavbovými jednotkami dané typizace jsou vegetační stupně a ekologické řady (trofické podmínky, hydrické poměry). Díky znalosti přírodní potenciální vegetace má projektant při volbě druhové skladby na zemědělské půdě, velkou šanci aby zakládáný prvek byl plnohodnotnou částí ÚSES.

Geobiocenologickou typologii nelze však pouze přejmout z podkladů, tedy vzít půdní mapu s kódy BPEJ (bonitovaná půdně ekologické jednotka) a vylišit STG, ale je důležité se vypravit do terénu a zjistit skutečný stav. Zejména na orné půdě se setkáváme s výrazně pozměněnými hydrickými podmínkami. Při volbě druhové skladby tedy vycházíme jak z potenciální přírodní skladby, tak z aktuálního stavu lokality a volíme skladbu s ohledem na to, aby měla šanci na daném stanovišti růst. Poté co se porost ujme je ho možné doplnit dřevinami, jenž zde v minulosti rostly.

Problematika v náležitostech projektové dokumentace

Úroveň projektové přípravy je podle ZIMOVÉ (2002) značně rozdílná, zahrnuje jak sofistikované, tak i velmi zjednodušené projekty, kdy existuje pouze rámcová dokumentace a výsledné řešení je plně v rukou realizátorů akce. Dále se v projektové dokumentaci objevují nedostatky ve specifikaci sadebního materiálu (uváděného pouze v rodech, je volena nevhodná druhová skladba, neodůvodněné použití geograficky nepůvodních druhů apod.). Častá je i absence velikostních parametrů vysazovaných dřevin. Technologie výsadeb bývá popsána jen rámcově, většina postupů je vázána na sadovnické výsadby a další postupy jsou využívány jen sporadicky (např. lesnické, přirozená sukcese). Dále jsou v řadě případů nedostatečně vyhodnoceny přírodní podmínky, jenž ovlivňují vlastní výsadbu, chybí popis aktuálního stavu lokalit, řešení následného zajištění porostu po výsadbě (ochrana proti zaplevelení, proti škodám zvěří, případná zálivka).

Návrh způsobu založení v projektové dokumentaci je podkladem, ze kterého vychází realizátor. Proto je nutné, aby projektant navrhl nejvhodnější technologický postup z širokého škály možností, a to nejen dle ekonomických požadavků investora, ale je nutné postupovat při realizaci dle stanovištních podmínek. Návrh realizací je často experimentem vybraného projektanta.

Samotná realizace má pochopitelně vycházet z odborně zpracovaného projektu, však v praxi je situace značně odlišná, často dochází při zakládání skladebních částí ÚSES k řadě změn a úpravám navrhovaného řešení. Rozdíly jsou ve vlastním zabezpečení

realizace, a to jak na straně dodavatele (specializovaná firma, místní ZD, zájmové organizace apod.) tak na straně investora (obec, zemědělská a vodohospodářská správa). Obecně je shledáváno i značné podcenění úlohy autorského dozoru (ZIMOVÁ, 2002).

3.5.2 Zakládání vodního ÚSES

Vodní ÚSES je vázán zejména na síť vodních toků, jenž jsou na našem území většinou různě regulovány, v nejhorsím případě kanalizovány. Vodní tok je vnímán jako přirozený biokoridor. Mohou zde existovat i přirozená biocentra, jako jsou vodní a mokřadní plochy vázané na vodní tok, např. tůň v nivě vodního toku nebo slepá ramena. O poznání více biotopů stojatých vod je na rybnících, jenž jsou sice umělým dílem, ale biotop může mít plně přírodní charakter.

Celková koncepce ÚSES je dle Klečky (2013) zaměřená poněkud jednostranně, zejména na zakládání prvků lesního charakteru. Les je považován za nejstabilnější společenstvo a k vytváření lesa směřuje naprostá většina opatření. Ať už v rámci plánování ÚSES v generelech a územních plánech, tak i při vlastní realizaci se jiná než lesnická opatření realizují zcela výjimečně. V důsledku je opomíjena jedno z hlavních funkcí ÚSES, kterou je podpora diverzity. V krajině jsou obecně nejvíce ohroženy nelesní stanoviště, jako jsou mokřady, říční náplavy a louky. Naopak se stává, že zalesněním jsou některé lokality jako potenciální biotop zničeny.

Stejně tak BÍNOVÁ a kol. (2017) uvádí, že ÚSES je vymežován s výjimkou vodních nadregionálních biokoridorů a unikátních vodních biocenter výhradně pro terestrické ekosystémy. Avšak také popisují, že uvádět povrchové vody (vodní toky a vodní nádrže) do biocenter a biokoridorů je z pohledu funkčnosti těchto ekosystému zbytečné. Na druhou stranu uvádí situace, kdy je však vhodné začlenit vodních tok do skladebných částí ÚSES.

Zejména pak je příhodné začlenit vodní tok do skladebných částí ÚSES, jenž jsou součástí přírodního či antropogenně podmíněného ÚSES vedeného údolní nivou, nebo je vázán na podmáčená, mokrá či rašelinná stanoviště, které jsou v přímém kontaktu s vodním tokem. Optimální situace nastává, je-li dochováno přírodní nebo jen málo upravené koryto vodního toku (případně upravené koryto, u něhož dochází k přirozené renaturaci). Jsou-li však koryta vodních toků výrazně postižena umělými zásahy (napřímení, zahloubení) je vhodné je začlenit do skladebných částí tak, aby vymezení v daných plochách umožňovalo jejich revitalizaci. Při samotné revitalizaci je dle

KOSEJKA a kol. (2009) důležité, aby koryto mělo přiměřenou kapacitu (velká voda se rozlévá do nivy), mírný podélný sklon, rozvlněnou trasu (meandry) a vyšší drsnost (členitější profil) a mělo by obsahovat vodní prvky v nivě toku (tůň a ramena). Jako předloha pro revitalizace by měly být poslední zachované přirozené úseky vodních toků. V některých případech je vhodné místo revitalizace ponechat část vodního toku samovolné ranaturaci.

U vodních nádrží je obecně vhodné začleňovat do skladebných částí nádrže přirozeného původu (rašelinná jezírka, slepá ramena atd.). Z umělých vodních nádrží je vhodné začleňovat do ÚSES pouze drobné plochy, zejména mělké tůň, u větších nádrží jejich litorální pásmo. Litorální pásmo je nejcennější část rybníků, je zde soustředěno mnoho forem vodního života např. výtěr ryb, výskyt či reprodukce drobných vodních živočichů nebo hnízdění vodních ptáků (KOSEJK a kol. 2009).

Jako vhodné opatření v rámci zakládání vodního ÚSES jsou tůň (KLEČKA, 2013). Je to relativně levný a mimořádně účinný způsob jak lze v krátké době výrazně zvýšit biodiverzitu na lokalitě. Při realizaci je však potřebné dodržet některé základní parametry. Dále při obnově migrační prostupnosti vodních toků pro vodní organismy je vhodné realizovat rybí přechody. Ty zastávají funkci přirozených biokoridorů. Mohou být budovány jako přírodě blízké (např. obtokové kanály, tůňové rybí přechody, balvanité skluzy a prahy) nebo technické (např. kartáčové či štěrbinové). Aby zastávaly správnou funkci je potřeba zajistit výstup z rybího přechodu do klidné horní vody. Zatímco vstup do rybího přechodu ze spodní vody musí být dostatečně lákavý (proud). Rybí přechody by měly být prostupné pro všechny vodní živočichy, u nichž je migrace vodním tokem přirozeným životním projevem.

Obecně je zastáváno pravidlo, že minimální rozměry biocenter jsou vztaženy k jejich terestrické části, doplněné o litorální pásmo vodních nádrží a přirozenými úseky vodních toků. Začleňování povrchových vod do skladebných částí ÚSES není nutně chybou, avšak nemá to prakticky žádný funkční význam, neboť plochy povrchových vod nelze započítat do potřebné rozměry biocenter (BÍNOVÁ, 2017). Dle KLEČKY (2013) byly odborným odhadem stanoveny základní parametry prvků ÚSES. Avšak řada běžně se vyskytujících situací metodikou ošetřena není. Např. počítá se do šířky biokoridoru na vodním toku jeho hladina? Sčítají se šířky vegetačního doprovodu na obou březích vodního toku? Za jakých podmínek je říční biokoridor v intravilánu ještě funkční (opevnění, vodní sporty, ...)?

3.5.3 Zakládání ÚSES v lesních komplexech

Vymezování ÚSES v lesních komplexech má zcela odlišný postup, nežli tomu je při zakládání lesního ÚSES ve volné krajině (na zelené louce). Největším úskalím se pak jeví vymezování lokálních prvků ÚSES v lesních komplexech.

Jsou-li porosty v trase prvku ÚSES bohatě strukturované s druhovou skladbou blíží se přirozené potencionální vegetaci, je pak řešení nejjednodušší. V drtivé většině tomu tak není (MACKŮ, 2012). Jestliže se druhová a prostorová skladba porostů v lesním komplexu blíží skladbě přirozené, je pro vhodné vymezení jednotlivých částí ÚSES významná znalost potenciálu území, aby byl zachován požadavek maximální reprezentativnosti. Lze využít typologickou mapu a za pomoci převodního klíče stanovit STG pro lesní porosty na PUPFL. Pro následné porovnání aktuálního stavu s potenciálními společenstvy je vhodné využít výsledky mapování biotopů (CHYTRÝ a kol. 2010) jenž popisují aktuální stav vegetace. V případě přirozené druhové skladby, se již vymezují funkční skladební části ÚSES. Samotné vymezení se jen váže na hospodářskou evidenci a dlouhodobou stabilizaci ploch pro ochranu před možnými budoucími zásahy. V opačném případě dominují-li v porostech stanovištně nevhodné dřeviny či snad geograficky nepůvodní, v řadě případů hospodářsky vychovávané jako monokultury, je pak situace značně odlišná. V takovém případě se ve skladebních částí jednoznačně vymezují vhodné fragmenty s přírodě bližší druhovou skladbou. Výrazně pak roste ekostabilizační funkce všech prvků ÚSES i za pomoci vnitřní prostorové úpravy lesa.

Při vlastním vymezování skladebních částí ÚSES v lesních komplexech je žádoucí vycházet zejména z prostorového uspořádání lesa, rámcového plánování a volby těžebně dopravních technologií (MACKŮ, 2012). Všechny porosty v rámci pozemků určené k plnění funkcí lesa (PUPFL) mají zpracovanou lesnickou dokumentaci (LHP, LHO), je proto vhodné při vymezování ÚSES vycházet z prostorového uspořádání lesa dle vyhlášky č. 84/1996 Sb. O lesním hospodářském plánování. Při samotném vymezování biocenter je vhodné vést jejich hranice primárně po hranicích dílců. Při vymezování biokoridorů ale není reálné beze zbytku respektovat hranice prostorového členění lesa. Pokud najdeme vhodně orientované jednotky prostorového rozdělení lesa (protáhlé tvary ve směru trasování) je možné je využít v celé šířce (tj. šířka porostní skupiny 30 – 50 m pro lokální biokoridor, maximálně 100 m pro nadregionální či regionální biokoridor). Není praktické, vezmeme-li v potaz prolínavost s hospodářskou

evidencí, aby došlo kvůli dodržení limitujících hodnot šířek biokoridorů k separaci malých částí porostních skupin. Vedení biokoridoru je možné vázat na lesní cestní síť (především sporadicky užívané cesty 2L a 3L dle ČSN 73 6108 lesní dopravní síť). Jako problematické se však jeví využití cest s častou frekvencí provozu, kde dochází v důsledku provozu a prosvětlení okrajů k ruderalizaci porostu. Biokoridor je vhodné vést i okrajem lesa, kde lze využít ekotonového efektu, v případě, že porost sousedí s intenzivně obdělávanou půdou, však může dojít k ovlivnění porostního okraje při aplikaci hnojení či pesticidů.

Při vymezení ÚSES je vhodné pracovat s údaji z lesnicko-hospodářské evidence (OPRL, LHP, LHO) tyto údaje však musí být pro projektanta dostupné, ideální případ nastává, když jsou součástí podkladů dodaných orgánem ochrany přírody, jenž pořizuje dokumentaci plánu ÚSES. Projektant by měl při vymezení vycházet z lesnické dokumentace zejména z OPRL pro jednotlivé hospodářské soubory (obmýtlí, obnovní doba, podíl melioračních a zpevňujících dřevin atd.)

Je vhodné ÚSES vymezený na PUPFL prosazovat k převedení do kategorie lesa zvláštního určení, a to jako lesy potřebné pro uchování biologické rozmanitosti a lesy v níž veřejný zájem vyžaduje zcela odlišný způsob hospodaření. V lesích ochranných nebo v lesích zvláštního určení (lesy v MZCHÚ) či v genových základnách autochtonních dřevin, je možno připustit, že rozměry nebudou odpovídat minimálním hodnotám jednotlivých skladebných prvků ÚSES.

Čím více se podobá aktuální stav potenciálním společenstvem, tím větší je význam zahrnout plochu do ÚSES (např. lepší bude víceetážový porost buku s příměsí jedle, vývraty, zlomy a s méně bohatým bylinným patrem, nežli vzrostlá bučina s bohatým bylinným patrem).

Vymezovat ÚSES v případě mýtních porostů je vhodné pouze tehdy, jeli předpoklad obnovy autochtonními dřevinami, nebo když je možné provést vymezení v krátkém časovém předstihu před zpracováním LHP nebo LHO, kde je možno zapracovat požadavek na změnu druhové skladby.

3.6 Definice VZCHÚ

Jedním z nejvýznamnějších nástrojů ochrany přírody a krajiny je ochrana území, která se provádí prostřednictvím zvláště chráněných území. Ty pak můžeme dle zákona 114/ 1992 Sb. - o ochraně přírody a krajiny, rozdělit do následujících kategorií:

- Národní parky (NP)
- Chráněné krajinné oblasti (CHKO)
- Národní přírodní rezervace (NPR)
- Přírodní rezervace (PR)
- Národní přírodní památky (NPP)
- Přírodní památky (PP)

Za zvláště chráněná území lze vyhlásit všechna území přírodovědecky či esteticky významná nebo jedinečná. Cílem ochrany pak nejčastěji bývá udržení nebo zlepšení dochovaného stavu území nebo ponechání území či jeho části samovolnému vývoji. Pro jednotlivé kategorie zvláště chráněných území jsou v zákoně stanoveny základní ochranné podmínky. Ve velkoplošných zvláště chráněných území (NP a CHKO) jsou metody a způsoby ochrany odstupňovány na základě členění území do tří nebo čtyř zón. Na celém území NP, CHKO je zakázáno měnit dochované přírodní prostředí v rozporu s bližšími podmínkami ochrany nebo povolovat nebo uskutečňovat záměrně rozšiřování geograficky nepůvodních druhů rostlin a živočichů. Na celém území NP, a v 1. a 2. zóně CHKO (mimo intravilán) je dále zakázáno hospodařit na pozemcích způsobem vyžadující intenzivní technologie, zejména pak prostředky a činnosti, jenž mohou způsobit podstatné změny v biologické různorodosti (SIMON, BERÁNEK, 2010).

Nejpřísnější podmínky ochrany se vztahují na Národní parky. Jedná se o rozsáhlá území, jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejichž značná část zaujímá přirozené nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy, v nichž mají rostliny, živočichové i neživá příroda mimořádný vědecký a výchovný význam, a kde je do značné míry omezen volný pohyb veřejnosti. Národní parky nepodléhají správě Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, ale mají samostatný správní orgán – správu národního parku, který koordinuje a řídí všechny hlavní aktivity, týkající se zásahů do přírodního prostředí. Na území ČR se rozkládají čtyři národní parky zřízené zákonem,

nejstarším z nich je od roku 1963 Krkonošský národní park. Další NP jsou: NP Šumava, NP České Švýcarsko a NP Podyjí (AOPK ČR., 2017).

Dále se do velkoplošných chráněných území řadí Chráněné krajinné oblasti (CHKO). Jedná se o rozsáhlá území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení. Na rozdíl od NP je ochrana těchto oblastí odstupňována ne do 3, ale do 4 zón a správu vykonává AOPK ČR prostřednictvím svých regionálních pracovišť. Na našem území je nařízením vlády vyhlášeno celkem 26 CHKO, jež pokrývají 14,39 % rozlohy území. Nejstarší z nich je chráněná krajinná oblast Český ráj, zřízená v roce 1955 (AOPK, 2017).

Další CHKO jsou: CHKO Beskydy, CHKO Bílé Karpaty, CHKO Blaník, CHKO Blanský les, CHKO Brdy, CHKO Broumovsko, CHKO České středohoří, CHKO Český kras, CHKO Český les, CHKO Jeseníky, CHKO Jizerské hory, CHKO Kokořínsko – Máchův kraj, CHKO Křivoklátsko, CHKO Labské pískovce, CHKO Litovelské Pomoraví, CHKO Lužické Hory, CHKO Moravský Kras, CHKO Orlické hory, CHKO Pálava, CHKO Poodří, CHKO Slavkovský les, CHKO Šumava, CHKO Třeboňsko, CHKO Žďárské vrchy, CHKO Železné hory. Jejich podrobná lokalizace je znázorněna na mapě ČR (Obr. 1).

K usměrňování všech aktivit v těchto zvláště chráněných územích slouží plány péče. Jedná se o odborný koncepční dokument, jenž na základě údajů o dosavadním vývoji a současném stavu zvláště chráněného území navrhuje opatření na zachování nebo zlepšení stavu předmětu ochrany a na zabezpečení zvláště chráněného území před nepříznivými vlivy okolí v jeho ochranném pásmu. Plán péče slouží i jako podklad pro jiné druhy plánovacích dokumentů a pro rozhodování orgánu ochrany přírody. Pro fyzické ani právnické osoby není závazný (SIMON, BERÁNEK, 2010).

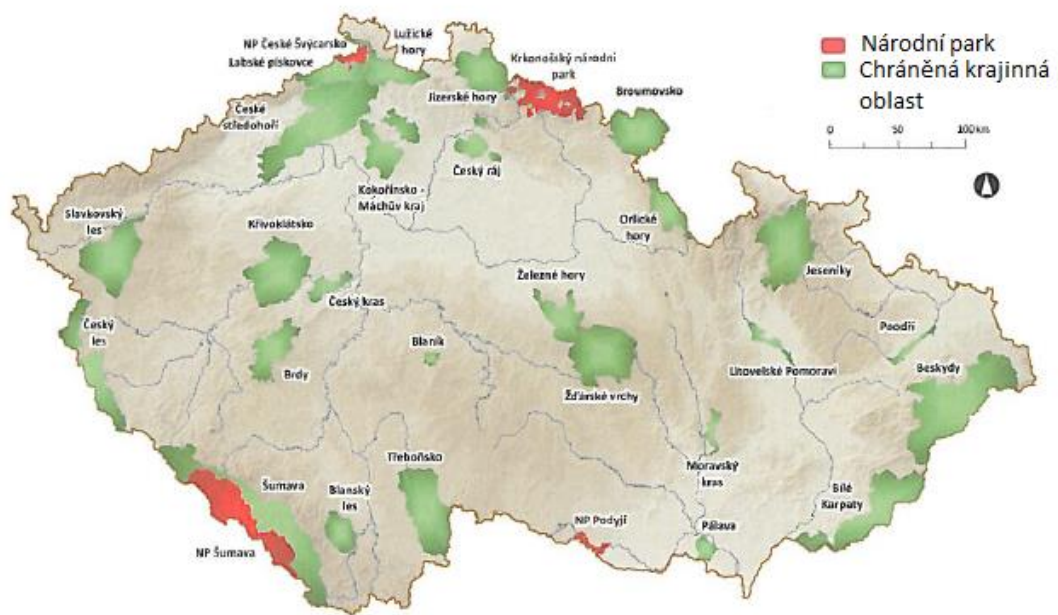
Chráněná krajinná oblast Broumovsko

CHKO Broumovsko byla zřízena vyhláškou MŽP ČR č. 57/1991 Sb., na výměře 410 km². Z celkové výměry CHKO tvoří 40 % lesní porosty, 20 % louky a pastviny a přes 30 % orná půda, náleží do PLO 24 – Sudetské meziohří. K jejímu vzniku vedla snaha o udržení přírodních hodnot, šetrné využívání přírodních zdrojů, obnovu krajiny i trvale udržitelného života v ní. Území náleží k úmoří Baltského a Severního moře a

k povodí řek Labe a Odry. Nejvýznamnějším typem lesní vegetace jsou především květnaté a acidofilní bučiny (*Fagion*, *Luzulo-Fagion*). Nejzachovalejšími přirozenými lesními společenstvy jsou reliktní bory na kvádrových pískovcích (*Dicrano-Pinion*) a suťové lesy (*Tilio-Acelion*) na příkrých svazích údolí a kuest polické křídové pánve (SIMON, BERÁNEK 2010).

Předmětem ochrany dle Plánu péče (2012) v CHKO Broumovsko jsou všechny hodnoty krajiny a její vzhled, zastoupené přírodní, přírodě blízké a polopřirozené ekosystémy a v nich se vyskytující zvláště chráněné vzácné či regionálně významné druhy rostlin a živočichů. Předměty ochrany lze dále specifikovat takto:

- Pískovcové skalní oblasti a skalní útvary
- Významné geomorfologické jevy a geologické lokality
- Přírodě blízké ekosystémy, zejména ekosystémy vázané na typickou geomorfologii (reliktní bory, suťové lesy)
- Specifická stanoviště v extrémních podmínkách skalních měst a strží
- Zachovalé luční ekosystémy
- Geomorfologie terénu a typický krajinný ráz krajiny
- Charakteristická struktura osídlení a typické stavby
- Vodní toky, vodní plochy a přirozený vodní režim v krajině
- Populace a stanoviště zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů
- Přírodní stanoviště a druhy významné pro soustavu Natura 2000

Obr. 1 – CHKO a NP v České republice (Zdroj: AOPK ČR, 2017)

4 Metodika

Prvním krokem bylo vypracování projektová dokumentace vybraného skladebného prvku a to lokálního biokoridoru v obci Křinice, v rámci velkoplošného zvláště chráněného území CHKO Broumovsko. Tomu však předcházelo jednání se starostou obce paní Rosovou a dle platného územního plánu obce Křinice, byla po již realizovaných komplexních pozemkových úpravách vybrána nejvhodnější lokalita. Řešené území se nachází v severozápadní části katastru Křinice na hranici s katastrem města Broumova. Jedná se o zemědělsky obhospodařované pozemky, které jsou využity jako orná půda a zčásti jako TTP pro pastvu hovězího dobytka. Tyto dvě části s diferenciovaným hospodařením rozděluje lesní remíz. Realizovaný biokoridor má za účel napojit stávající ekologickou síť. Současný stav velkoplošného hospodaření tvoří zejména pro rostliny prakticky nepropustnou bariéru. Koridor tak bude sloužit k migraci lesních druhů rostlin i živočichů. V neposlední řadě bude zastávat i funkci estetickou, retenční, protierozní a refugiální.

Na výběr lokality navázal terénní průzkum, který byl nezbytný pro dostatečné poznání řešené lokality. Průzkum proběhl na jaře 2016 a spočíval především v rekognoscaci terénu, navnímání prostředí a bezprostředního okolí a vytvoření fotodokumentace. Dále bylo vyžádáno vyjádření k existenci sítí na řešeném území. Prostřednictvím Nahlížení do katastru nemovitostí Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního, jenž je k dispozici na internetových stránkách <http://nahliznidokn.cuzk.cz>, kde bylo pomocí funkce „vyhledat parcelu“ možné důkladně nastudovat charakteristiky jednotlivých parcel. U každé z parcel byla zjištěna charakteristika v podobě bonitovaných půdně ekologických jednotek (BPEJ). Z informace o typu BPEJ byl proveden převod na skupiny typu geobiocénů, a to dle KYNČLA (1993, in Low, 1995). Ten uvádí převodní vztah hlavní půdní jednotky na trofickou a hydrickou řadu. Dle BUČKA a LACINY (1999) bylo následně vylíšena jediná převládající skupina typů geobiocénů (STG) a to dubojedová bučina (*Fageta quercino-abietina*, 4A3). Na základě zjištění potenciálního stavu vegetace byla navržena druhová skladba.

Plocha byla rozdělena do 5 segmentů (A – E). Mezi jednotlivými segmenty, kromě segmentu C a D, kde se nachází lesní remíz, bylo navrženo přerušení v délce 15 m. Tato vzdálenost koresponduje s maximální přípustnou délkou přerušení biokoridoru místního

významu. Důvodem rozčlenění je zpřístupnění pozemků pro průjezd zemědělské techniky. Mezi segmenty A a B je přerušeno prodlouženo o 12 m z důvodu respektování ochranného pásma elektrického vedení. Ve výsadbovém plánu byla vylišena jehličnatá a listnatá sekce. Tyto dvě varianty přispějí ke zvýšení druhové diverzity v území.

Vlastní návrh byl vytvořen ve studentské verzi programu AutoCAD 2016 a v ArcMap 10.4.0. Na prvním výkresu B.1 jsou znázorněny širší územní vztahy v měřítku 1:50 000, s lokalizací návrhu lokálního biokoridoru, vedení stávající sítě ÚSES a maloplošná zvláště chráněná území. Na výkresu B.2 je přehledná situace, jenž v měřítku 1:5000 vystihuje jednotlivé parcely biokoridoru a vedení ochranného pásma elektrického vedení nízkého napětí společnosti ČEZ. Výkres B.3 vykresluje podrobnou situaci výsadbového plánu v měřítku 1:500, situační mapu v měřítku 1:5000 a osazovací schéma v měřítku 1:100.

Projektová dokumentace byla zpracována v rozsahu projektové dokumentace pro územní řízení dle vyhlášky č. 503/2006 Sb., o podrobnější úpravě územního řízení, veřejnoprávní smlouvy a územní opatření a je realizačním projektem skladebných prvků ÚSES. Celková projektová dokumentace je přiložena k diplomové práci jako samostatná část. Projektová dokumentace byla vytvořena na základě osobních poznatků zjištěných během celého studia.

S projektovou dokumentací byly osloveny dotčené orgány (Odbor životního prostředí obce s rozšířenou působností Broumov a zejména pak Správa Chráněné krajinné oblasti Broumovsko), u kterých byly zjišťovány případné připomínky na projektovou dokumentaci, ty jsou pak součástí výsledků kap. 5.3. Specifika a požadavky byly v dané diplomové práci zaměřeny na velkoplošné zvláště chráněné území s nižším stupněm ochrany, tedy na Chráněné krajinné oblasti. Poté byly osloveny všechny Správy CHKO v České republice formou emailu, kde byly dotazovány jejich požadavky na nově zakládané prvky ÚSES, např. co je pro ně důležité při zakládání nových skladebných částí, o co jim jde především, případně co by chtěly jinak. Ne vždy však následovala odezva. Bylo tedy přistoupeno k zjišťování specifických požadavků z jednotlivých Plánů péče, konkrétních pro dané zvláště chráněné území. Ty jsou pak součástí kap. 5.2.

5 Výsledky

5.1. Přepokládaná specifika ve VZCHÚ

Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky se svým zaměřením nejlépe shoduje s potřebami v oblasti ÚSES. V rámci AOPK ČR se kromě pražského ústředí setkáváme se dvěma typy regionálních pracovišť. Jedním z nich jsou krajská střediska, druhým pak jednotlivé správy CHKO. Náplně činnosti jsou do značné míry odlišné a to platí i v problematice ÚSES. V krajských střediscích, jež fungují v každém území, které nepodléhá zvláštnímu statutu ochrany, je ÚSES silným nástrojem ochrany přírody. Krajská střediska pokrývají přibližně 85 % území ČR. Jedná se především o pracoviště odborná, která jsou vymezena k podpoře státní správy, jim samotným její výkon svěřený není a v daném území tedy nerozhodují. Měly by však disponovat odborným potenciálem a tedy i odborně by se měly vyjadřovat a svými stanovisky zlepšovat činnost vlastních dotčených orgánů. Vedle samotné odbornosti hraje důležitou roli i nezávislost na místní politice nebo ekonomických zájmech v dané oblasti. Střediska díky svěřené administraci krajinotvorných programů mají možnost ovlivnění samotné realizace ÚSES, k nimž by v řadě případů bez finanční podpory ani nedošlo. Dalším regionálním pracovištěm AOPK ČR jsou pak jednotlivé Správy chráněných krajinných oblastí, tedy velkoplošných zvláště chráněných území, ty spravují přibližně 14 % plochy ČR. Je jim svěřena pravomoc zákonem stanoveného orgánu ochrany přírody a ve svěřeném území jsou jejich možnosti ovlivnit stav ÚSES mnohem vyšší. Samotná problematika ÚSES je v rámci správy dotčena hlavně při vydávání závazných stanovisek k územně plánovací dokumentaci, komplexním pozemkovým úpravám a konkrétně pak k jednotlivým záměrům. Dané území jak již vyplývá z názvu „státní správa“, také spravuje. Úkolem je jednak koncepční činnost, konkrétně pak zpracování a aktualizace generelu ÚSES, včetně poskytování podkladů pro územně analytické podklady. Jednotlivé skladebné prvky, jež jsou vymezeny územním plánem, dle svých možností a priorit realizuje a zajišťuje jejich management. Náklady pro tento účel jsou pak čerpány ze státního rozpočtu.

Ve velkoplošných zvláště chráněných územích, jakožto územích s harmonicky utvářenou krajinou, s charakteristickým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů a s hojným zastoupením dřevin, lze

předpokládat hojný výskyt lokalit s hodnotnými přírodními stanovišti. Při vymezování ÚSES by pak teoreticky mohlo docházet ke střetům zájmů při vymezování ÚSES mezi chráněnou či ochranu zasluhující přírodní hodnotou a požadovanými cílovými ekosystémy ÚSES (např. vymezení lesního biocentra v lokalitě s chráněnými či vzácnými lučními druhy). V důsledku by samotné založení ÚSES jako zajištění ekologické stability mohlo naopak krajinně spíše uškodit.

Dalším z předpokládaných specifíků při zakládání nových skladebných prvků je požadavek na přirozenou druhovou skladbu. Aby byly uplatňovány zejména druhy, jež jsou součástí přirozených společenstev určitého regionu (přírodních lesních oblastí) a druhy stanovištně původní.

5.2. Zjištěná specifika a požadavky Správ CHKO

Požadavky byly zjišťovány, jak je již uvedeno v metodice diplomové práce, na základě přímého kontaktu se státní správami CHKO nebo z jejich Plánu péče, jakožto odborného koncepčního dokumentu, na jehož základě státní správy navrhuji opatření na zachování či zlepšení předmětů ochrany ve zvláště chráněném území. Nutno podotknout, že plány péče jsou v některých případech dosti obecné a velice často vycházely, alespoň co se ÚSES týče, ze stejného základu. Takže přínosné pro tuto část byly zejména poznatky zjištěné formou emailu.

Prakticky ve všech případech byl u nově zakládaných prvků vznesen hlavní důrazný požadavek na použití geograficky původních druhů a na původnost sadebního materiálu, nejlépe pak z místních zdrojů. Např. CHKO Třeboňsko má zpracován odborný seznam druhů od profesora Karla Pracha z katedry botaniky Přírodovědné fakulty Jihočeské univerzity. Ten vyhodnocuje geografický původ druhů do výsadeb v oblasti Třeboňska, pochopitelně s přihlédnutím k místním stanovištním podmínkám. Tento seznam je pak plně k dispozici autorizovaným projektantům ÚSES. CHKO Český ráj a Broumovsko do nově zakládaných prvků prosazují i ovocné druhy dřevin.

Dalšími požadavky, jenž pak byly téměř vždy uvedeny, bylo vybudovat plně funkční ÚSES, tvořený vzájemně propojeným souborem přírodě blízkých společenstev, schválený v územně plánovacích dokumentacích všech úrovní a v plánech společných zařízení v rámci KPÚ. V oblasti KPÚ CHKO iniciují a podporují realizaci nových skladebných prvků. Důležité kritérium dle zjištěných poznatků je zapojení Správ CHKO do agendy schvalování územních plánů, LHP a komplexních pozemkových úprav, takže si zpracování ÚSES v těchto materiálech mohou lépe ohlídat. Např. CHKO Labské Pískovce, při schvalování územních plánů v oblasti ÚSES vyžadují konkrétní opatření a návrhy způsoby managementu. CHKO Český ráj v procesu územního plánování zařazují plochy zeleně do nezastavitelného území.

CHKO Poodří při zakládání nových skladebných prvků, zejména v intenzivní zemědělské krajině, našli odezvu ve spolupráci s partnery (různá občanská sdružení, myslivecké spolky). Dále v CHKO Blanský les při vytváření nových prvků hledí na to, aby prvky byly skutečně funkční (napojenost a vedení přes travní porosty, meze, cesty s doprovodnou zelení, vodní toky atd.), aby doplňovaly krajinu (zachování a zlepšení krajinného rázu). V případě, že zakládají nový prvek požadují, aby daný

segment měl své konkrétní číslo pozemku, na němž bude vytvořen. Aby pak nebyl jen součástí pole. (CHKO Kokořínsko, České středohoří) podporují zejména veřejné zeleně a zakládání interakčních prvků ÚSES v krajině (stromořadí, polní remízy apod.) a požadují i jiné funkce (protierozní, estetické aj.). Stejně tak CHKO Blanský les se snaží spojovat funkce jednotlivých prvků, např. i s protierozní a protipovodňovou ochranou (meze, cesty se zeleným pásem a svodnou strouhou, revitalizace vodních toků atd.). CHKO Žďárské vrchy zakládání prvků formou lesních výsadeb požadují pouze tam, kde je to žádoucí z hlediska ochrany přírody a krajiny. Preferují extenzivní výsadby a extenzivní plochy obecně.

Závěrem této stati bych rád konstatoval, že pohled jednotlivých CHKO na nově zakládané skladebné prvky ÚSES se z pochopitelných důvodů liší, neboť jednotlivé CHKO jsou též v rámci ČR značně rozdílné v závislosti na charakteru a specifikách pro danou oblast. Jiný přístup pro nové prvky má např. CHKO Pálava kde zakládání nových jednotlivých biocenter a biokoridorů má zvláštní význam i z toho pohledu, že se jedná o region z velké části zemědělsky obhospodařovaný (40 % rozlohy zaujímá orná půda), jenž je intenzivně využívána (mení to náhoda, že místem vzniku teorie ÚSES byla v 80. letech zemědělská krajina jižní Moravy). Nebo pak CHKO Poodří, které poukazuje na nízké zastoupení lesa a velkým podílem člověkem ovlivněných ploch. V území s nižším stupněm ochrany tedy ve 3. a 4. zóně je kostra ekologické stability naprosto nevyhovující, pokud vůbec existuje. Na druhé straně se nacházejí přírodně bohatá území, pro něž praxe ÚSES asi cíleně nevznikla. Jako je například CHKO Jeseníky, tedy lesnaté a zemědělsky extenzivně využívané území s rozsáhlou soustavou maloplošných zvláště chráněných území. Tam aktivní realizace skladebných částí ÚSES mimo maloplošná ZCHÚ nebo I. Zóny CHKO nebyla realizována krom podsadeb či ochrany zmlazení původních přimíšených dřevin. Dále Třeboňsko, které se pouze stará o již existující prvky a žádné nové skladební části dosud nezakládali, kromě drobných interakčních prvků jako jsou aleje, tůňky apod. V CHKO Žďárské vrchy nové skladebné prvky zakládají také jen výjimečně. CHKO Český ráj díky své zachovalosti přírody a krajiny využilo při tvorbě ÚSES krajinných prvků ve stávající přírodní podobě. Přesto však několik lokálních biokoridorů nebylo zcela funkčních a jsou navrženy jako úseky k založení.

5.3 Požadavky CHKO Broumovsko na projekt LKB Křinice

Projektová dokumentace lokálního biokoridoru v obci Křinice, jenž je součástí CHKO Broumovsko, byla projednána se Státní správou. Vyjádření CHKO k projektu se týkalo zejména druhové skladby.

Dle CHKO má Broumovská kotlina svá určitá specifika. Především zde velmi výrazně převládá dub letní (*Quercus robur*) nad dubem zimním (*Quercus petraea*), ten se v dané oblasti vyskytuje jen sporadicky. Patrně to má své stanovištní či fyto geografické důvody. Vedle javoru klenu (*Acer pseudoplatanus*) je v oblasti velmi hojný javor mléč (*Acer platanoides*). V druhové skladbě dle CHKO chybí třešeň ptačí (*Prunus avium*), jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*), jilm horský (*Ulmus glabra*). Byl vznesen požadavek na vtroušení některých ovocných stromů hrušeň (*Pirus communis*) a jabloň (*Malus sylvestris*). V keřové skladbě byly uvedeny výhrady k brslenu evropskému (*Eonymus europaeus*), ten je sice v oblasti prý původní, ale není tu příliš hojný, takže dle CHKO se jeví problematické ho rozšiřovat. Byl kladen důraz na původ sazenic, zejména pak u keřů, aby nedošlo k zavlečení odlišných genotypů odlišných od místních. Určité genetické dopady může mít i výsev trav.

5.4. Zobecnění pro praxi – vyhodnocení významnosti přepokládaných specifík

Jedním z klíčových specifík v CHKO při tvorbě nově zakládaných prvků, jež lze využít v praxi je, že jim je svěřena pravomoc zákonem stanoveného orgánu ochrany přírody a ve svěřeném území jsou jejich možnosti ovlivnit stav ÚSES obrovské. Samotný ÚSES je v rámci správy dotčen hlavně při vydávání závazných stanovisek k územně plánovací dokumentaci, komplexním pozemkovým úpravám a konkrétně pak k jednotlivým záměrům. Díky tomu mohou mít zpracování ÚSES v těchto materiálech lépe pod kontrolou. Samotné vymezení ÚSES je po odborné stránce náročná činnost, jež potřebuje značný rozsah znalostí z krajinné ekologie, biogeografie, botaniky, územního plánování, zemědělství a lesnictví. Proto mohou Plány ÚSES vyhotovovat jen odborní projektanti ÚSES. Z praxe i z osobních dojmů při jednání s některými z dotčených orgánů ochrany přírody a krajiny nelze očekávat obdobnou kvalifikaci. a proto je ve vyhlášce č. 395/1992 Sb. kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady č. 114/1992., o ochraně přírody a krajiny, možnost posouzení plánu ÚSES povoláním odborníkem. Posouzení správnosti vymezení ÚSES by mělo zajistit odpovídající kvalitu plánu ÚSES.

V oblasti KPÚ iniciovat a podporovat realizaci nových skladebných prvků a docílit, aby všechna katastrální území v rámci CHKO měla zrealizované KPÚ, tím se získají pozemky k zakládání nových skladebných prvků ÚSES. Při schvalování územních plánů pak vyžadovat konkrétní opatření a návrhy způsoby managementu.

Jako další významný aspekt snadno uskutečnitelný v praxi lze spatřit ve spolupráci s příznivci nových prvků v krajině, zejména pak s místními mysliveckými spolky jako tomu je v CHKO Poodří. Kdo jiný by mohl chtít zvyšovat ekologickou stabilitu území a vytvářet tak třeba nová útočiště pro živočichy. Při zakládání nových prvků požadovat i jiné funkce např. protierozní estetickou, protipovodňovou, retenční atd.

Z dalších významných požadavků CHKO je uplatňování geograficky původních druhů v daném regionu a požadavek na původ sadebního materiálu. Při volbě druhové skladby, při zakládání prvků na zemědělské půdě, je důležité vycházet z geobiocenologické typologie. Ta nám umožňuje vytvořit model potenciálního stavu geobiocenóz. Nelze však pouze na základě BPEJ vylíčit STG a jen podle stavu potenciální vegetace volit druhovou skladbu. Zejména na zemědělských půdách bývají

často pozměněné podmínky viz kap. 3.5.1. Je nutné udělat exaktní rozbor půdy a zhodnotit aciditu, trofnost a fytoxicitu daného stanoviště viz kap. 3.5.1 „volba druhové skladby“. Na základě půdních výsledků s přihlédnutím k potenciální přirozené skladbě, pak zvolíme druhovou skladbu porostu. Dle požadavků CHKO Broumovsko je pak i vhodné doplnit skladebné prvky ovocnými dřevinami a hojně zastoupenými druhy v oblasti.

Při volbě sadebního materiálu nejsou žádoucí sadovnické výpěstky, jenž byly určeny pro doprovodnou zeleň. Pro účely zakládání skladebných částí ÚSES jsou naprosto nevhodné, neboť mají často nepůvodní genofond. Ideální je používat sadební materiál, jenž bude vypěstován v lesních školkách produkující sortiment lesních dřevin (popřípadě bylin) odpovídající jednotlivým bioregionům České republiky a bude z ověřených místních genofondových zdrojů.

6 Diskuze

Zjištěná problematika zakládání ÚSES v CHKO

Jako vážnou překážku úspěchu realizace ÚSES na ZPF vidí ZIMOVÁ (2002) podceňování majetkových vztahů k půdě, na níž proběhla realizace výsadby. To sebou v minulosti přinášelo řadu problémů při následné péči o založené výsadby. Optimálním východiskem jsou komplexní pozemkové úpravy. Při realizaci KPÚ je vymezen ÚSES na konkrétní parcely, řeší se i po stránce vlastnických vztahů s čím bývají nejčastěji problémy. Např. díky KPÚ se v CHKO Blanský les povedlo získat pozemky při revitalizaci Křemžské kotliny v oblasti cca 100 km². Byly zde realizovány meze, cesty s doprovodnou zelení, revitalizace vodních toků, mokřadů a záchytných lokalit na soutocích malých toků atd. Tyto prvky slouží přirozeně i jako prvky ÚSES v krajině. Nebo v CHKO Litovelské Pomoraví se díky KPÚ a získání pozemků podařilo zrealizovat v obci Moravičany Nadregionální biokoridor řeky Moravy. Často však bylo ze stran CHKO interpretováno, že ne pro všechna katastrální území v rámci CHKO byly zpracovány komplexní pozemkové úpravy.

Avšak i po provedení KPÚ v jednotlivých katastrálních území např. v CHKO Pálava, ne vždy došlo z nejrůznějších důvodů k úplné návaznosti jednotlivých skladebných částí mezi sousedními katastry. Na neprovázanost biokoridorů mezi sousedními katastry poukazuje i CHKO Beskydy. Bylo hojným požadavkem ze strany CHKO propojení a návaznost nových skladebných částí ÚSES nejen uvnitř CHKO, ale i vně území. Například CHKO Český ráj vytváří jednotný aktuální plán lokálního a regionálního ÚSES v sousedních 17 katastrálních území mimo CHKO. Ten bude pak samostatnou oborovou dokumentací ochrany přírody projednanou a schválenou s dotčenými orgány státní správy (revidování a vymezení a zkoordinování různých dokumentací a podkladů řešící ÚSES zajistí se pak propojenost a návaznost skladebných částí na okolní území.

Dle (Klečky 2013) bývá obtížné získat souhlas i na pozemcích státu. I když je ÚSES v zákoně označen jako veřejný zájem, Státní pozemkový úřad si stanovil jiné priority a považuje výsadby ve volné krajině za změnu, jenž blokuje další možnou využitelnost pozemků. Realizace se uskutečňuje téměř výhradně na pozemcích obecních, úskalím je však nedostatek vhodně situovaných obecních pozemků. Nepříznivý stav se prohlubuje rozprodáváním státních pozemků, jenž jsou potřeba při komplexních pozemkových úpravách. Jako např. v CHKO České středohoří kde začaly problémy vyvstávat

s totálním rozprodejem státní půdy, jenž souvisela s ukončením činnosti Státního pozemkového fondu. Vyskytly se zde případy, kdy v katastrálním území nebylo ponecháno ani povinné minimum ze zákona (tedy 3 % výměry). Nebyly pak k dispozici pozemky pro směnu v rámci realizace společných zařízení, jejichž součástí je i ÚSES.

Jako další možná cesta po KPÚ je výkup pozemků. Skladebné části ÚSES je možno realizovat i na základě žádosti vlastníků pozemků. Podmínkou je však schválená ÚPD s návrhem plánu ÚSES. Jakou nezbytná součást předprojektové přípravy je vyjádření sousedních vlastníků pozemků (pokud však není součástí rozhodnutí o změně využití území), to by mělo zabránit případným střetům při realizaci projektu a při následné péči o založené porosty. Avšak řada vlastníků pozemků dle zjištěných poznatků, k nimž přiléhá nově založený skladebný prvek ÚSES, často oprávněně poukazuje na jejich nedostatečnou údržbu, zaplevelení, případný výskyt škůdců atd. I to jsou důvody pro odmítnutí nově zakládaných ploch v očích veřejnosti. Navíc tomu nepřispívá dle KLEČKY (2013) ani obecné povědomí o ÚSES. Naprostá většina o vymezení ekologické sítě, natož ÚSES, nikdy neslyšela. Dle názorů se zabírá zemědělská půda, brání se zástavbě, z daní se staví „dálnice pro zvěř a komáří líhně“. Vlastníci pozemků mají mnoho důvodů proč nedat souhlas případné realizaci skladebních prvků ÚSES. Opatření na soukromých pozemcích se prakticky neprovádějí.

CHKO České středohoří vidí problém v těch případech, kdy biokoridor musí projít sídlem. Zejména u táhlých zastavěných území vesnic (zejména v okrese Děčín a Česká lípa) neposkytují dostatek příležitostí pro funkční a bezkonfliktní průchod biokoridoru. Další střety nastávají při vedení biokoridorů v oblasti s intenzivním zemědělstvím nebo při vedením koridorů tokem Labe.

Porovnání požadavků CHKO Broumovsko s navrženým projektem

V průběhu psaní této diplomové práce byly zjištěny některé věcné poznatky, které byly v příloženém projektu pojaty špatně a byly by třeba podchytit jiným způsobem podle následně zjištěných požadavků CHKO Broumovsko (kap. 5.3.), zejména pak v případě volby druhové skladby. Například v případě realizace výsadeb na zemědělské půdě je potřeba postupovat s rozmyslem a nevolit druhovou skladbu vždy přesně podle potenciální vegetace. Tato stanoviště jsou značně specifická viz kap. 3.5.1. Požadované ovocné stromy budou navrženy vtroušeně do okraje, brslen pak bude nahrazen hlohem, jenž je v dané lokalitě hojně zastoupen. Javor mléč, jasan ztepilý a jilm drsný bude umístěn do lokálního biokoridoru na úkor jedle a buku. Tyto dvě dřeviny v porostu

budou zastoupeny, ale přibližně v polovičním poměru. Navíc budou sazeny do menších skupinek, neboť v případě jednotlivého vtroušení by je v počáteční fázi vývoje porostu mohly utlačovat rychleji rostoucí druhy. Dub zimní bude nahrazen dubem letním. Genetický původ keřů bude zajištěn tak, aby byl sadební materiál vypěstován ze semen posbíraných volně v rámci Broumovské kotliny. Toto bude v projektu zdůrazněno, aby se s tím počítalo a byl dostatek času na přípravu. Připomínky a poznatky budou zakomponovány do projektové dokumentace.

7 Závěr

Cílem této práce bylo charakterizovat současný stav a přístup k zakládání prvků ÚSES v ČR. Vypracovat projektovou dokumentaci skladebného prvku ÚSES a vstoupit do jednání s dotčenými orgány, zejména pak se Státní správou CHKO a zjistit specifické požadavky na nově zakládané prvky.

Specifika a požadavky byly v rámci diplomové práce zaměřené na velkoplošné zvláště chráněné území s nižším stupněm ochrany, tedy na Chráněné krajinné oblasti. V první fázi byla vypracována projektová dokumentace lokálního biokoridoru v obci Křinice, v rámci velkoplošného zvláště chráněného území CHKO Broumovsko. S projektovou dokumentací bylo vstoupeno do jednání zejména s CHKO Broumovskem. Bylo vstoupeno do jednání i s ostatními správami CHKO, kde byly zjišťovány jejich požadavky na nově zakládané prvky ÚSES. Poté byly vyhodnoceny připomínky k projektové dokumentaci a specifika ÚSES v CHKO.

Jedním z klíčových specifík v CHKO při tvorbě nově zakládaných prvků, jenž lze využít v praxi je, že jim je svěřena pravomoc zákonem stanoveného orgánu ochrany přírody a ve svěřeném území jsou jejich možnosti ovlivnit stav ÚSES obrovské. Samotný ÚSES je v rámci správy dotčen hlavně při vydávání závazných stanovisek k územně plánovací dokumentaci, komplexním pozemkovým úpravám a konkrétně pak k jednotlivým záměrům. Zpracování ÚSES v těchto materiálech může být tedy pod dostatečnou kontrolou.

Z dalších z nejvýznamnějších požadavků CHKO je uplatňování geograficky původních druhů v daném regionu a požadavek na původ sadebního materiálu. Při volbě druhové skladby, při zakládání prvků na zemědělské půdě, je důležité vycházet z geobiocenologické typologie. Při volbě sadebního materiálu je dle požadavků CHKO nutné volit autochtonní sadební materiál z místních zdrojů.

Rád bych konstatoval, že pohled jednotlivých CHKO na nově zakládané skladebné prvky ÚSES se liší. Jiný přístup pro nové prvky má např. CHKO Pálava kde zakládání nových jednotlivých biocenter a biokoridorů má zvláštní význam i z toho pohledu, že se jedná o region z velké části zemědělsky obhospodařovaný a jiný v CHKO Jeseníky lesnaté a zemědělsky extenzivně využívané území s rozsáhlou soustavou maloplošných zvláště chráněných území.

8 Summary

The aim of this thesis was to characterize contemporary conditions and access to TSES features establishment in the CZR. Then make project documentation compositional feature and enter into negotiations with the concerned authorities, especially with the State Administration of PLA and find out specific requirements for the newly established elements.

The specifics and requirements within the thesis focused on large-scale Specially Protected Areas with a lower level of protection - Protected Landscape Areaa. In the first step, the project documentation of the local biocorridor in the village Křinice has been prepared in the context of large-scale protected area PLA Broumovsko. The project documentation was entered into negotiations especially with the PLA Broumovsko. The it was entered into negotiations with other PLA, where the requirements for the newly established TSES elements were found out. Then the comments on specifics of project documentation and USES in the PLA were evaluated.

One of the key specifics of the PLA in the creation of newly established features, which can be used in practice, is that they are empowered statutory nature conservation authority and their opportunities to influence the conditions of TSES are huge. In administration TSES itself is prejudiced especially when issuing binding opinions on the planning documentation, complex land adjustments and specifically to each intentions. So the process of TSES creating in this documentation could be under sufficient control

Among other requirements of the most important application of PLA is geographically indigenous species in the region and demand for the origin of planting material. When choosing the species composition, the establishment features on agricultural land, it is important to build on geobiocenological typology. When selecting planting material is in accordance with the requirements of the PLA should be selected indigenous planting materials from local sources.

I would like to say that the view of PLA newly established compositional features of TSES in PLA is different. Another approach to for new features has e.g. PLA Pálava, where establishing of new particular biocorridors and biocenters has special importance from the wiewpoint that i tis the area which is farmed in large and e.g. PLA Jeseníky

which is the forested area with extensional agriculture with a large set of specially protected areas.

9 Seznam literatury

Česky psaná literatura:

BÍNOVÁ L., CULEK M., GLOS J., KOCIÁN J., LACINA D., NOVOTNÝ M., ZIMOVÁ E. (2017): Metodika vymezení územního systému ekologické stability. Metodický podklad pro zpracování územního systému ekologické stability v rámci PO4 OPŽP (2014-2020). Ministerstvo životního prostředí, Praha.

BUČEK A. Východiska a vývoj tvorby ekologických sítí v ČR. Ochrana přírody. 2012. Zvláštní číslo, s. 13-17.

BUČEK A., MADĚRA P., ÚRADNÍČEK L., 2012, Czech approach to implementation of ecological network. Journal of Landscape Ecology. sv. 5, č. 1, s. 14--28.

BUČEK, A., LACINA, J. (1994): Harmonická kulturní krajina venkova. In: Obnova venkovské krajiny. Veronica Brno, 4. zvláštní vydání, s. 5-15

BUČEK, A., LACINA, J., (1999). Geobiocenologie II. 1. vyd. Brno: MZLU.

ČERMÁK, P., 2011a. Selektivita okusu dřevin, Lesnická práce 90 (11): 30-31.

HÁJEK, M. Plánování územních systémů ekologické stability, časopis Ochrana přírody, 2012, zvláštní číslo, str. 22-25

HÁTLE, M. Úses v územním plánování, časopis Ochrana přírody, 2012, zvláštní číslo, str. 26-27

CHYTRÝ, M., KUČERA, T., KOČÍ M., GRULICH V., LUSTYK P. (2010): Katalog biotopů České republiky. 2. Vydání. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha.

KAULICH, K.– Komplexní pozemkové úpravy jako nástroj k vytváření ÚSES, časopis Ochrana přírody, 2012, zvláštní číslo, str. 28-30

KLEČKA J. Územní systém ekologické stability v Moravskoslezském kraji. 2013. Publikace byla vydána v rámci projektu „Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko“. Občanské sdružení hájenka, Kopřivnice.

KOPECKÁ, V., MÍCHAL, I., PLESNÍK, J., 1996. Krajina očima ekologů. Vesmír, roč. 75, č. 4, str. 223.

KOSEJK, J., PETŘÍČEK, I., KLÁPŠTĚ, J., FRANKOVÁ L. Realizace skladebných částí územních systémů ekologické stability (ÚSES). 1. vyd. Ilustroval ŠTĚRBA, P. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny České Republiky, 2009.

LÖW J. Rukověť projektanta místního územního systému ekologické stability. Brno:DOPLNĚK,1995.124s.

MACKŮ J. Vymezování prvků ÚSES v lesních komplexech. Ochrana přírody. 2012. Zvláštní číslo, s. 31-33.

MADĚRA, P., ZIMOVÁ, E. Metodické postupy projektování lokálního ÚSES – multimediální učebnice. In ÚSES – zelená páteř krajiny. Brno: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2005.

MAUER O. Zakládání dřevinné vegetace. 2010. Učební text. MZLU v Brně.

MÍCHAL, I., 1994, Ekologická stabilita. 2., rozš. vyd. Ilustroval Yvona LACINOVÁ. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky

MŽP, Metodická pomůcka pro vyjasnění kompetencí v problematice ÚSES (Věstník MŽP 8/2012, str. 2–30)

NOSKOVIČ, Jaroslav. Ochrana a tvorba životného prostredia. 1. vyd. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2012.

PLESNÍK, J., 2012. Celoevropská ekologická síť a zelená infrastruktura, Ochrana přírody (67) zvláštní číslo: 9-12

POLENO, Z., VACEK, S., PODRÁZSKÝ, V., Pěstování lesů III., Praktické postupy pěstování lesů. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce, 2009.

SIMON, Jaroslav a Jakub BERÁNEK. Strategie managementu lesních území se zvláštním statutem ochrany. Kostelec na Černými lesy: Lesnická práce, 2010

TVRDOŇOVÁ, M. Aplikace Geobiocenologické typologie při realizacích prvků ÚSES. In POLEHLA, P. Hodnocení stavu a vývoje lesních geobiocenóz. Brno: Lesnická a dřevařská fakulta MZLU v Brně, Ústav lesnické botaniky, dendrologie a typologie, 2004.

ZIMOVÁ, E. Zakládání místních územních systémů na zemědělské půdě. Praktická příručka pro projektanty ÚSES a PÚ. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce, s.r.o, 2002. 51. s.

Anglicky psaná literatura:

BONNIN, M., BRUSZIK, A., DLEBAERE, B., LÉTHER, H., RICHARD, D., RIENTJES, S., (2007): The Pan-European Ecological Network: Taking stock. Council of Europe Publ. Strasbourg, str. 116

Internetové zdroje:

AOPK ČR, Územní ochrana [online] citováno 1. dubna 2017. Dostupné na World Wide Web: < <http://www.ochranaprirody.cz/uzemni-ochrana/>>

Citované zákony a vyhlášky:

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona

č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 139/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o přenosu semen a sazenic lesních dřevin, o evidenci o původu reprodukčního materiálu a podrobnosti o obnově lesních porostů a o zalesňování pozemků prohlášených za pozemky určené k plnění funkcí lesa

Vyhláška č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady

č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Vyhláška č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 503/2006 Sb., o podrobnější úpravě územního řízení, veřejnoprávní smlouvy a územního opatření

Vyhláška č. 545/2002 Sb., o postupu při provádění pozemkových úprav a náležitostech návrhu pozemkových úprav

10 Přílohy

Projekt:

Návrh lokálního biokoridoru v k. ú. obce Křínice